БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, ХАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үндезилеттингеи

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕТТЕРИНИҢ, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ БОЛГАШ КЫЗЫЛ ХООРАЙ СОВЕТТЕРИНИҢ ОРГАНЫ

1958 ИЮНЬ 21 СУББОТА № 122 (4092)

Өртээ 20 коп.

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА:

СЭКП ОБКОМУНДА БОЛГАШ ОБЛКҮҮСКОМДА: Областың колхозтарынга болгаш совхозтарынга мал чемнери белеткээриниң дугайында (1 арын).

Украинаның Коммунистиг партиязының 40 чыл оюнга хамаарыштыр (1 арын).

С. Тамба.—Хоочун чылгычы (1 арын).

Х. Дорму.—Райкомнуң партияга хүлээп алышкын талазы-биле ажылы (2 арын).

Областың колхозчу малчыннарында (2 арын).

М. Севен. — Чедишкиннерниң хөлегезинде четпестерни чайладыр (2 арын).

А. Тарасов. — Тулуг материалдарын бүдүрерин көвүдедир (2 арын).

М. Ондар-оол. — Квартал комитеттериниң ажыты (3 арын).

Редакцияга чагаалар (3 арын).

А. Нуугурак. — Кожай-Аксының өртеени (3 арын).

Чехословакияның Коммунистиг партиязының XI съездизиниң ажыттынганы (4 арын).

Де Голльдуң радио дамчыштыр чугаазы (4 арын).

Хоочун совет чогаалчы (4 арын).

СПОРТТУҢ ЧАЙГЫ СЕЗОНУ

Амгы үеде областың спорттчу чайы түлүк үезинде кирген. Бо талазы-биле сөөлгү үеде чүү-чүү кылдынганы? Бут бөмбүүнүң талазы-биле областың кубогу дээш, боодалга талазы-биле обласка бирги чер дээш база штанга көдүрер талазы-биле область маргылдаалары, областың школачыларының спартакиадазы болгаш өске-даа чүүлдер болуп өткен.

Бут бөмбүүнүң талазы-биле обласка бирги чер дээш маргылдаалар чоруп турар, хол бөмбүүнүң талазы-биле бирги чер дээш маргылдаалар эгелээн. Национал хүрештиң, аът чарыштырарының область маргылдаалары удавас болур. Июльда чиик атлетика, сугга эштири болгаш спорттуң өске-даа хевирлериниң талазы-биле областың 13-кү спартакиадазы болур.

Амгы спорттчу чайның онза харысалгалыг болуп турарының база бир чылдагааны үдел дээрге, спорттуң бүгү-ле хемчегери СССР-ниң улустарының 1959 чылда чорудар дээн ийиги спартакиадазынга белеткел болуп турары болур. Августа чедир профэвилелдериниң чайгы VI Бүгү-эвилел спартакиадазы болуп өртер. ВЛКСМ-ниң 40 чыл оюнга холбаштырган комсомолчуларның болгаш аныяктарның Бүгү-эвилел спартакиадазын база чоруткан турар. Ынчангаш, бут бөмбүүнүң, хол бөмбүүнүң баг кагарының (городки), янзы-бүрү чаа чарыштарның шөлдериндe күш-культуржуларның хайнымышкыннының ужуражышкыннары болгулап турары таварылга эвес.

Ынчаарга бо талазы-биле кол сорулгаларның биредзи болза, партия организацияларының улургулазыбиле, спорттуң улам-на массалыг болдурары дээш спорт, комсомол, профэвилел организацияларындан боттуг ажылдарны чорудары болур. Бо талазы-биле чамдык өөрүшкүүлүг чүүлдерни демдеглеп болур. Чижээлээрге, бистиң областа күш-культуржуларның саны 10 мүндан дыка ажып турар, оларның барык чартык кезии колхозтарда. Автотрестиң, тулуг трезиниң төлөлекчилери спорттчуларның хүрээлениндe кирип келгени өөрүшкүүр. Оларга мурнунда күш-культура коллективтери чок турган болгай. Областың совпартшколазында бут бөмбүкчүлери база тыптып келгей. 120 кижи өөренир аныяктарның спорт школазын Кызылга ажыдар деп турар.

База бир эки чүве чүл дээрге, чамдык районнарда болгаш колхозтарда күш-культура ажылының идепкейжин турары болур. Каа-Хем районнуң Ленин аттыг колхозта (даргазы эш Середкин) стадионну дерип алган, спорттчулар кедер хептерни, мячилерни, четкилерни, өске-даа спорт херекселдерин тып алырының хемчегерин колхозтуң баштаар чери алган. Бии-Хем районнуң «Кызыл сылдыс» колхозта эки спорттчу коллектив бар. Барыын-Хемчикте Ак-Довуракты аныяктары тудуп турар «Тывдагдүгү» комбинаттың удуртукчуларының дузаламчызы-биле стадион дерип алырын шиитпирлээннер.

Бо чамдык чедишкиннериң хөлегезинде четпестер ам-даа хөй. Ылангыя спорттуу массаже калбаабиле нептередир ажыл кончуг кошкак чоруп турар. Чижээ, областың 6 районнарында бут бөмбүүнүң командалары шуут чок. 1957—58 чылдарның спорт сезонунда спорт талазы-биле обласка болгулаан 8 маргылдаалардың 6-зынга Эрзин району кириштээн. Спорт талазыбиле маргылдаалар ында үүгле байырлалдар таварыштыр болгулаар. Район төвүнде болгаш колхозтарда стадионнар мынчага чедир чок. Өвүр, Бай-Тайга болгаш өске-даа чамдык районнарда байдал оон дээредевес.

Область төвү — Кызылда байдал кандыгыл? Сентелге-механика заводу, аъш-чем комбинады дээн ышкаш улуг өүдүрүлгелерде өзин күш-культура коллективтери чок. «Совет Тывазының 5 чылы» стадион спорттчу чайга шуут белеткеттинмээн. Гастелло аттыг паркта стадион база-ла чөгенчиг байдалда. Бо дугайында областың эш Гозбунов даргалаан күш-культура болгаш спорт комитеди, комсомолдуң Кызыл хооркому (секретары эш Виноградова) чүнү көрүп турганнарыл?

ДООСАФ-тың обкому (даргазы эш Норбу) күш-культура болгаш спорт организациялары-биле ажылын дүүштүрүп чорудар талазы-биле база хемчегерин албайн турар. Областың районнарында школаларда спорт ажылы база четпес хөгжүп турар, а бо дээрге улуг күрлавыр болгай.

Бо бүгү байдалдарны эдип алыр, чайгы спорт ажылын бедик деннелче көдүрер төлөде, бүгү-ле партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организациялары, ажылагый удуртукчулары аныяктарның негелделерин хандырары-биле сагыш салышкынын күштелдирер херек. Колхозтар, улуг бүдүрүлгелер бүрүзүнге күш-культураның быжыг коллективин тургускаш, оларга өөредилге-шенелде ажылын, маргылдааларны доктаамал чорудуп турарын чедип алыры чугула.

Хөй-хөй черлерде спорт талазыбиле материал-техниктиг база чок болуп турар, ындыг черлерге хөй-ниитиниң күжүнге даянып, инициативаны илередири улуг ажыктыг. Хөйнүң күжү-биле спорт шөлдерин дерип, чамдык спорт херекселдерин тыптыныр ап болурун дуржулга көргүзүп турар. Баг кагарының херекселдерин, теннис столдарын, баскетбол шөлдеринге адаштарны, хүрешке содак-шуудактарны чер-черге хөйнүң күжүбиле үүге белеткеп ап болбазыл? Бо бүгү чүүлдерниң талазы-биле комсомол организациялары эгелекчилер болур ужурлуг.

Облпрофчөвүлелдиң (даргазы эш Намай) талазындан күш-культура болгаш спорт ажылын чедир үнелевейн турар чоруун үзүткааш, бо ажылды калбартыр дугайында күш-культура коллективтери-биле кады шуут ээ болуп кирер чорук негеттинин турар. Оон-биле кады спорт темаларынга лекциялар номчуур, кино көргүзүглери организастаар, көскү агитацияны нептередир болгаш өске-даа аргаларны ажылган турган, күш-культура болгаш спорттуң оргузунга пропагандалаар чорукту күштелдирери эргежок чугула.

Районнарда спорттуң үүгле хүреш, чиик атлетика, хол бөмбүү, шыдыраа чергелиг хевирлери-биле кызыгаарлаттынып турар байдал бар. Спорттуң оон өске-даа хөй хевирлерин нептередир дээш чүткүлдүг ажылды чорудары — спорт, профэвилел, комсомол организацияларындан негеттинин турар. А партия организациялары маңаа шыңгыы контрольду тургузар херек.

Күш-культура организациялары боттарының ажылын үндезини-биле экижидип турган, культурлуг дыштаныр, боттарының кадыын быжыглаар, күш-дамыр талазы-биле дадыгар арганы аныяктарга бөөр ужурлуг. Ол чорук Төрөөн чуртунуң херээ дээш аныяк өскениниң улам-на үре-түннелдиг ажыдаарынга чугула магадылаа болур.

ЭШ ПЕТР НИКОЛАЕВИЧ ПОСПЕЛОВКА

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң көскү ажылдакчызы Силерге, силерниң алдан хар харлаанынарың хүнүнде Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели чүректиң ханызындан байыры чедирип тур.

Бистиң улуг Төрөөн чуртувустуң, совет улустуң чаагай чоруу дээш, коммунизм тиилелгезиниң херээ дээш хөй чылдарда кадык чурттаарынарны болгаш моон соңгаар-даа үре-түннелиг ажылдаарынарны Силерге бүгү-ле сеткиливистен күзеп тур бис, эргим Петр Николаевич.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди. ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлели.

Эш П. Н. Поспеловка Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

СССР-ниң Төп комитединиң президиум кежигүнүне кандыгат болган СЭКП ТК-ның Секретары эш П. Н. Поспеловтуң төрүттүнген хүнүнде Сээр алдан хар харлаанын холбаштыр база Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеиниң мурнунга оон улуг ачы-хавыязын демдеглеп көргеш, Ленин орденин болгаш «Кадыыр болгаш Маска» деп алдын медальды бербишаан, эш Петр Николаевич Поспеловка Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Даргазы К. ВОРОШИЛОВ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1958 ч. июнь 19.

Украинаның Коммунистиг партиязының 40 чыл оюнга хамаарыштыр

Украинаның Коммунистиг партиязының тургустунганындан бөөр 40 чыл болган кайгамчыктыг оюнга Украинаның хоорайларының болгаш суурларының ажылчы чоннары бедик көдүрүлүшкүүнүт белеткенин турар. Республиканың коммунистериниң алдарлыг ажылхеректериниң дугайында, экономиканың болгаш культураның хөгжүдүлү дээш демиселге Украинаның КП-зының удуртур ролүнүң дугайында лекциялар болгаш беседалар бо хүннерде хөй-хөй дыңнакчыларны хаара тудуп турар. Байырлалдың делгелгелерин делгеп тургускан төөгү болгаш чурт шинчилел музейлеринде хөй-хөй кижилер барып турар.

Волыньның политиктиг болгаш эртем билиглерин нептередир талазы-биле ниитилелиниң 500 көдөө кежигүннери улуг ажылды калбартканнар. Украинаның КП-зының 40 чылынга уткуштур областың районнарынга 2 мүн чыгам лекциялар номчаан. Ниитилелдиң области салбыры лекцияларның циклин белеткээн болгаш «Совет эрге-чагырганы тургузар болгаш Совет Украинага каттыжар дээш Волыньның ажылчы чоннарының демисели» деп темаларлыг болгаш өске-даа алаан хөй номнарны парлап үндүрген.

Харьковтуң төөгү музейинде делгелге ажыдып, австри-немец эжелекчилерге болгаш украин буржуаз-націоналисчи контрреволюцияга удур, республикага Совет эрге-чагырганы катап тургузар дээш ажылчы чоннарның демиселинге большевик партия организацияларының удуртур ролүнүң дугайын чугаалап турар делгирлерни ында көргүскен.

Сталино областың ном үндүрер чери байырлалдыг хүнге тураскаал кылдыр ном үндүрген. Оны «Улуг хүннериң дугайында чугаалар» деп алаан. Ол номнуң арыннарында чүве бижээн авторлар—хоочун большевиктер, революстуг тулчуушкуннарның хоочун кижилери болуп турар.

Львов областың чамдык районнарында школаларның башкылар коллективтери Украинаның КП-зының 40 чылынга тураскаатган теоретиктиг конференцияларны эрттирип турар. Украинаның КП-зының төөгүзүнүң тодаргай айтырыгларының талазы-биле тайылбырлыг илеткелдерни башкылар кылып турар.

Львов областың Броды хоорайының аныяктарының ол чер чурттуг хоочун коммунист Евгений Антонович Иляшук-биле ужуражышкыны кончуг солун болган. Совет эрге-чагырганың чылдарының дургузунда Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле Бродыга болган өскерлиишкиннерниң дугайын революсчу болуушкуннарның киржикчизи аныяктарга чугаалап берген.

(СЭТА).

СЭКП ОБКОМУНДА БОЛГАШ ОБЛКҮҮСКОМДА

Областың колхозтарынга болгаш совхозтарынга мал чемнери белеткээриниң дугайында

Ниитиниң малынга чем белеткээр дугайында айтырыгны СЭКП обкомунуң бюрозунга болгаш облкүүскомга чугаалажып көргеш, ол талазы-биле белеткелдер областың колхозтарында, совхозтарында болгаш машина-трактор станцияларында дыка четпес чоруп турарын демдеглээн. Чаңгыс чылдыг сигеннер тарырының планы ыракта четпээн, ылангыя Барыын-Хемчик районуң колхозтары июнь 15-ке чедир үүгле 78 хуу, Таңдының — 90,2 хуу, Чөөн-Хемчиктиң—91,9 хуу күүсеткен, а «ҮТКА-ның 25 чылы» совхозтуң үүгле 77,7 хуу болган.

Дазылында чеминтиг, мал чеминге хереглээр культураларның тарылгазы онза хожудаан, оон планы областа үүгле 38,3 хуу четкен. Чаа-Хөл, Өвүр, Бай-Тайга, Улуг-Хем районнар ол культураларны мынчага чедир тарыпаан болган.

Сигеи кезилдезинге белеткел ажылы ажыгаа чедир эгелевээн. Чадааныың, Сут-Хөлдүң, Кызыл-Мажалыктың, Бай-Тайганың машина-трактор станциялары бо хүннерге чедир сигеи кестирер, силос салдырар чангыс-даа машина септеп белеткевээн. Колхозтарда болгаш совхозтарда байдал оон-даа дора. Аъттың сигеи кестирер база болдурер машиналары, холдуң янзыбүрү херекселдери болгаш транспорт чепсектери септеттинмейн турар. Колхозтарда болгаш совхозтарда силос оңгарлары белеткээр айтырыг онза хожудаи турар.

Сигеи шөлдерин суггарар, чаа черлерни немей арыглап аштаар ажыл чамдык колхозтарда болгаш совхозтарда чоруттунмайн турар. Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» болгаш өске-даа чамдык колхозтарда сигеи шөлдерин хамык мал чаа базын турында, ону ында партия, совет, көдөө ажыл-агый органнары херекте албайн турары канчап-даа таарышпас.

1958 чылда ниитиниң малынга чем белеткээр планны хандырар сорулга-биле СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш облкүүском тускай доктаал хүлээп алган. Колхозтарга болгаш совхозтарга мал чеми белеткээриниң планын бадылавышаан, ону күүседиринге холбашкан чугула хемчеглерни тодаргай айыткан.

Сигеи белеткелиниң беш хонук, силос салыышкынының он хонук бүрүзүнде ажыл оңаалдазының графигин тургузар, силос шыгжаар оңгарларның тудугларын болгаш септедгезин, мал чеми белеткээр талазы-биле МТС-терге бердингеи ажылын күүседелин боттуг удуртур. Мал чеми белеткээриниң плянын колхоз, совхоз бүрүзүнге таныштырарын, ону чогуур өйүнде долдур болгаш ажыр күүседиринг удуртулганы экижидерин областың көдөө ажыл-агый эргелелинге, партия райкомнарынга, райкүүскомнарга болгаш МТС-тернің директорларынга СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш облкүүском дааскан.

Сигеи шөлдерин, мал чеми культураларны, ылангыя кукуруузаны суггарарын организастаар, сигеннин чаа-чаа шөлдерин немей калбартыр. Машина-трактор станцияларында, совхозтарда болгаш колхозтарда сигеи кестирер, силос салдырар бүгү-ле машиналарның, транспорт херекселдериниң септелгезин дүрген доозар, сигеи шөлдеринге турлаглаларны таарымчалыг деринр.

Колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге хал чеми белеткээриниң бригадаларын амдыгаштан четчелеп тургузар, аңаа колхозчу малчыннарны, МТС-тернің болгаш совхозтарның механизаторларын база кириштирер. Ол ышкаш турлагларга ниитиниң чемненилге черлерин организастаары, политиктиг-кижизидилге болгаш культура-массалыг ажылдарны калбартыры чугула.

Колхозтарда болгаш совхозтарда бар силос оңгарларын септээрин июнь 1-ге чедир, а чаа траншеяларны, чартык башняларны казып белеткээрин июль 25 бетинде доозар ужурлуг. Сигеи ажаан алышкынынга болгаш силос белеткээринге механизацияны комплексилиг ажылаарын СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш облкүүском областың көдөө ажыл-агый эргелелинге, партия райкомнарынга, райкүүскомнарга болгаш МТС-тернің, совхозтарының директорларынга, колхозтарның баштаар черлеринге дааскан.

Мал чеми белеткээрин чоруттушаан, фермаларже, ыраккы кыштагларже сигеи сөөрттүлгезин чергелештир организастаар дугайында Тюмен областың «Майский» колхозунуң дуржулгазын калбартыры чугула. Бо талазы-биле колхоз, совхоз бүрүзүнге тодаргай онаалдаларны бергеш, оон күүседезинге контрольду тургузарын айыткан.

Сигенни бөлүп сараатаан, силосту белеткээн дораан-на, ону хемчээрин колхозтарның болгаш совхозтарның бригада бүрүзүнге организастаар, а шын эвес хемчээтеш, ажыр меге медээ бердинген таварылгада, ону кылган кижилерге харысалга хүлээдир. Ол ышкаш сарааттарны малга үретпези-биле кажаалаар болгаш өрт айылындан камгалаар.

Колхозтарның силос оңгарлары кылырынга чугула херектиг цемент болгаш сигеи кестирер машиналар чаар материал-биле, кадыыр, айыыр, дырбаан, дөзү, маска ышкаш албан негеттинер чүүлдер-биле, бригадаларны хереглелдиң бараанары-биле хандырары чугула. Мал чеми белеткелинде ажылдап турар колхозчуларның, совхозтар ажылдакчыларының, механизаторларның культура болгаш медицина талазыбиле негелделерин хандырар. Бо дугайында облпотребсоюзтуң баштаар чери, областың культура өргелели болгаш кадык камгалал килдизи боттуг хемчеглерни алырын дааскан.

Ниитиниң малынга четчир болгаш эки шынарлыг чем белеткээри дээш социалистиг чарышты колхозтарның, совхозтарның, бригадаларның болгаш звеноларның аразынга калбартыр. Бо талазы-биле удуртулганы партия, совет, профэвилел болгаш комсомол организациялары күштелдирерин СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш облкүүском чугулалап айыткан.

Колхозтарның хой фермаларында

Чаа-Хөл районда Ленин аттыг Колхоз бо чылын кыргыыр 5404 хоюн болгаш 3111 өшкүүн июнь 12-де бүрүн кыргып дооскан. Дүк чавыс алдынган, хойдан үүгле 1 кг, а өшкүдеи 0,4 кг болган. Күрүнеге дүк белеткээри база хожудап турар, үүгле 5,6 тоннаны дужаалган.

• • •

Улуг-Хем районда «Х Улуг хурал» колхозта хой кыргылдазы хожудап турар. Оон кол чылдагааны болза, күш-ажылдың организастыын багай тургусканында. Электри агрегады 10 хачыларлыг ажылдап турар, а колхозчулардан хол хачыларлыг үүгле 15 кижи бар.

Моон уламындан он ажыг хүн иштинде үүгле 1043 хой, 235 өшкү кыргыттынган. Ында күрүнеге дүк белеткээр чугула ажыл база хожудап турар.

Хоочун чылгычы

Июнь айның чаазы. Делгем ховулар чиңгир ногаан хевис-биле шуглаттынган. Талыгырже чатты берген ховунуң дээр-биле тудушкан диглеринге чедир шөйлүп чоруткан Хадың биле Как ховуларының бирле оюндаанда өөр чылгы бичии ынай кара менчигештер ышкаш апаргылаан оттап чораннар. Олар бөлдүнчү дүшкеш, аяр шимчеп чоруптарга, доозун дээрже шаштыгын үнгеш, чүү-даа көзүлбестедипкен.

— Ачам чылгызын бөөрледип турар-дыр, ам мээн эзлчээн келди, —дээш чылгычы Оюн Биче-оолдуң оглу, дузалакчы чылгычы Маадыр-оол өг чанында баглаашта аъдынче базып чоруткаш, дүргени кончуг аъттанышкаш, черни чара тепсип чоруй баарга, дүүгларның чашканнапкан доозуннары өрү көдүрүлгеш, даг бажынга олуруп эгелээн хүнүнүң кежээки херелинде чөлээш ышкаш чиргилчиннеп туруп калган.

Таңды районда «Кызыл партизан» колхозтуң хоочун чылгычызы Оюн Биче-оолдуң аалынга келгенивистиң баштайгы минуталары ынчаар эгелээн. Үстүнде чурумалдарны көөрүнден эгелээн болуушкуннар чылгычының ажылы болгаш амыдыралы-биле таныжарынга холбашкан.

Таптыг-ла күш дүүн боп чорда, аът дүүн дидирээн соонда чоллаксымаар сынныг, бежен хар иштинде назынныг кара эр кире халып келгеш, бистер-биле мендилешкен. Ол— демги ховуга чылгы бөле хавырып турган, адап-сураглап келгеннивис чылгычы Оюн Биче-оол болган. Танышканывыстың соонда эш-хуунуң найыралдыг арыг сеткилиниң ханызындан үнүп кээп турар чугаалажыышкын эгелээн.

«Бөгүн эки чылгылап хүнзедим. Ийи бе кулуннады. Сөөккүр, чараш, даа кулуннар. Оларны эмзирип, нелеринге чаңчыктырып турдум,— деп бисче-даа, кадайынче-даа көрүп, чылгычы өөрүшкүүлүг чугаалаан.

Эш Биче-оол кежээки дыштанылгазының үезинде бодунуң чылгычылап ажылдан келгениндеи бөөр ажыл-чорудулгазын болгаш чылгы малды хөгжүдер талазы-биле аргасүмезин бистер-биле солушкан. Ол чылгычының ажылын 1943 чылда «Чагытай» колхозка эгелээн. Кажан колхозтарны улгаттыр каттыштырар дугайында партияның шиитпири үнген сөөлүнде «Чагытай» колхоз «Кызыл партизан» колхозка каттышкан сөөлүнден эгелээш, ол ажылын ам-даа үргүлчүлевишаан турар. Бо аразында чылгычы колхозка 1000 баш хире малды немей өстүрүп берген. Колхозта малчынны бедии-биле хүндүлеп турар. Чылгычы чыл бүрүле-ле төрөөн белерниң кулуннарын четче ажаап ап келгени-биле немелде төлевирни ап турар. Чылгычының хөрөөн «Дээре малчын» деп ийи демдекчер каастап чоруур.

— Бо эрткен кыш өө берге чыл болду,—деп малчын чугаазын эгелээн:—Хар өрте дүшкен болгаш ол өрөөш оът-сигенни дүй басшыпаан, дожаннаалы берген. Сөн улаштыр улуг хар чагган туруп берген. Ол аразында күскээр кыжын чаашкын болгаш харны шуут шилдендирип каан. Улуг хат хадыаш ховуну дескилендир хөртүктеп-даа каан. Ол бүгү байдалдар чылгычы кижини бодандырар ужурга таварыштырган. Бир-ле өртен аъттангаш, Хадың, Как, Кежээлиг-Хову, Шоол, Изиг-Даг ынчаар одарларны өргип көргеш, кыштың ол берге үезинде тааржыр одарларны шилип көрүп алган мен. Кежээ аалымга келгеш, одарларны таарыштыр планнап эгелээн мен. Оон соонда ону ёзугаар күүсеткеним кадалымда турар чүе ажыг чылгыны менди чыл ажырарынга дуза болган.

Бир катап колхоз конторазынга кээримге менден: «Мал чеми хереглээр сен бе?» деп айтырганнар. Мен тургаш: «Колхоз мал чеми белеткээр планны күүсетпээн болгай. Оон ынай өске азырал малдар, инектер, ылангыя хойлар бергеден турар. Мен чүү-даа болза, хүүректи даваныг мал малдан турар кижи мен. Таарыштыр одарладып тургаш, чылгыны менди чыл ажырарын кызыл көрейн, эштер» дээн мен. Шынавыла, чаңгыс шанак сиген-даа ап көрбедим-не. Харның улуу хой сиртинден бедик турда, олар кандыг-даа чемни боттары тып чип шыдавас апарганда, ындында-ла чедишпес чемни мен база сөөрттүп туруп бөөримге үүле бүдер боор бе?

— Хар дашталы доңган, хөртүктээн дээр-дир силер, ынчаарга, малдың оът чедип чиринге берге апарган чүве-дир. Кошкак күштүг кулуннар-даа бар-ла болгай?—деп чылгычыдан айтырдывыс.

—Ийет, харын чугаалаар деп олурдум,—дээш, ол уламчылаан:— хат колдуунда Соңгу чүктен кагар, ынчаарга, шаттарның мурнуу чарыктары база хат кирбес ыжык чоогалар арамныг турар. Ону таарыштыр ажыглаан мен. Баштай шыырак малдарны үзе сүргеш, олар-биле чара халдып алгаш, өске өөр чылгыны ам эккээр болгай. Мен колдуунда чылгыны кезек-кезек бөлүктей одарладып турдум. Шуптузун чаңгыс черге тырып каарга-ла чамдызы оътка чединмейн баар. Ылангыя кулуннарны иезинден чарбаска эки.

—Бо кыжын одар аайы-биле шыдыраа көжү ышкаш кылдыр көжүп кыштадым,—деп кезек үзүктелиишкин сөөлүнде чылгычы чугаазын үргүлчүлээн: — чыкылама сооктарда-ла демги чугалаанным ышкаш, бодап алган одарымче көжүп чоруп каар бис. Мени колхоотан болгаш райондан келген эштер тыппайн, куруг чуртумга кээп турганы эвээш эвес.

Чылгычы эш Биче-оол чылгы малды хөгжүдер талазы-биле саналын база чугаалап берген. Оон бодап турары-биле алырга, чылгы малды хөгжүдерде чер-чуртуң агаар-бойдузунуң байдалынга таарышкан уксааны (породаны) шилип алыры болур. «Бисте породаны ылгаары берге. Малдың уксаазы холужун хойтпакталган. Дон, орлов, буденный, орустуң челери, бистиң бодувустуу дээш шупту-ла уксаалар бар. Колхоз баштаар чери эдержилге чоруларда уксаа аймаан черле барымдаалавайн, аскыларны туралаан-на коданче салып чорудуптары окта буруу. Мен чылгы малды хөгжүдерде уксаа аймаан барымаалавас чорук хоралыг деп бодаар мен» деп чылгычы саналдай аарак чугаалаан.

Малчын-биле чугаалажыышкынывыска чайгы одарладыышкын дугайын база сонуургап көргеп бис. Эш Биче-оол чылгы малдың чайгы одарын шын организастаарын— кыштагладыышкына эң чугула белеткелдериниң бирээзи деп билип турары бис-биле беседазындан илерээн. Ол мынчаар чугаалаан:

— Мен ам бо Хадың ужунда, чүү деп чугаалаар чувел, чайлаглап эвес, чазаглап орарым дээн аан. Бо черге изиг эгелээже чедир турар мен. Хадың унну хензиг, каракка көзүлбес хүл ымыраалыг чер. Маңаа изиг эгелей бергенде, мал тургузар аргажок. Ол ымыраалардың ылырарынга мал семиririр хамаан чок, харын арыптар. Ынчангаш изээлекте бо черниң баштай үнтен оът-көгүн чирттип, Чагытай хөлдүң оът-сигени чоонналарын маңаа орар мен. Чагытай чайын чылгы малга кончуг тааржыр чер. Ымыраа-сээк-даа арамныг, серинн, оъттуг, суглуг. Шынавыла, үлегер чугаа-биле алырга, аңаа чаагы-ла сыйык эвес болза, мал ылавыла семиririр. Бо чер изиг эгелей бөөрге, өөренген малдар Чагытайже маңнажып ажып турар апаар чүве. Аңаа оът бышкыже тургаш, дедирле ховулаар. Хөл чоогунуң оъду када бөөрге, мал ылырынмас апаар чер, оон сигени-даа ынчаарда хоолугуг эвес болу бөөр. Ол душта Хадың мынчаар демги хүл ымыраалар читкен турар. Бо чайын чылгымны база шак ынчаар чайлагладыр мен.

Чер чыраалак турда, аът дүүн дидирээн соонда, Маадыр-оол кире халып келген. Оон ачазы улуг чылгычы боорга-ла, ынчаары ол боор, илеткей аарак чугаалай-дыр: «Чылгы четче, менди, бөлүк хонду. Элезин ужунда, ырак эвесте бөлүп каап келдим. Ону дыңнаап, ачазы —«Аъттандым» дээш, үне халаан. Эш Биче-оолдуң аалындан үнүп тура көөрүвүске, оон чылгызы бир ооргала бөлдүнчү берген оъттап чораннар. Оон кедезинде бир аъттыг кижи хайгаарактчы таңнылы ышкаш чоруп турган. Ол — хоочун чылгычы Биче-оол.

С. ТАМБА,
О. ТЕМИР-ООЛ.
Таңды район, Хадың.

Хендергениң одарларында

Чайгы одарладыышкынны организастыг чорудуп, малды эки семиртир чорук кыжын күштүг чыл ажырарынга болгаш оон продуктулуун улам бедиринге улуг ужурдузалыг. Таңды районда Дзержинский аттыг колхозтуң 320 ажыг мыйыстыг бода малы Хендергениң чайгы одарларында көжүртүнген.

Эш Тас-оолдуң кададында 90 баш инектер бар. Чайлаанда 700 кг даг дузун бодунуң күжү-биле чүдүрүп эккеп алган. Салгылап кааи оюк дустарны оон инектери чылгап чоруп турар.

Колхоз бо чылын белеткелге дужаары-биле 73 шарыларны үзүп семирткен. Оларны эш Кыс-оол эки одарладып турар. Донгуракпайның болгаш Шожанның кадарган инектери база эки одарларда.

Моон-биле кады колхозтуң зоотехниги эш Чичулиннің удуртулгазында четпестерни база айтыр херек. Малды одарлар аайы-биле таарыштырарынга барык-ла кириштээн. Ол ышкаш малчыннар ортузунга кижизидилге ажылын чоруттпайн, зоотехниктиг арга-сүмени бербейн турар.

Райкомнуң партияга хүлээп алыышкын талазы-биле ажылы

Медерелдиг, идепкейлиг болгаш коммунизмниң херээнге бердинген ажылчыннарны, тараачыннарны болгаш интеллигентилерни СЭКП-ниң хүрээлеңинге хүлээп алыышаан, партияның шынар составын өстүреринче СЭКП-ниң Барыын-Хемчик райкому сөөлгү үеде әлээп кичээнгейни салып турар.

Бо чылдың бирги кварталында 14 кижини СЭКП-ниң кежигүннеринге болгаш кежигүннериниң кандидаттарынга хүлээп алган. Оларның иштинден 6 ажылчыннар, 5 колхозчулар болгаш өскелери интеллигентилер болуп турар. Партияга хүлээп алганнарның аразында 76-гы даг шинчилел партиязының әң эки ажылчыны, бүдүрүлге нормазын үргүлчү 150—200 хуу күүседип турар М. С. Ооржак, Кызыл-Мажалык МТС-тиң алдарлыг тракторизи М. О. Бора-кыс, комбайнерлар Сарыглар Сула, Шагдыр-оол, «Ленин оруу» колхозтуң хову бригадири О. Б. Сержи, «Большевик» колхозтуң алдарлыг тараажызы Ч. Н. Кара-Сал, «Ленин оруу» колхозтуң мурнакчы хойжузу Сергештей болгаш өскелер-даа бар.

Партия организацияларының хүрээлеңин өстүрер, әң эки кижилерни партияга хүлээп алыр талазы-биле Кызыл-Мажалык МТС-тиң партия организациязы (секретары әш Мокроусов), «Большевик» колхозтуң партия организациязы (секретары әш Семис-оол) олар эки ажылдап турарын демдеглээри чугула. Олар партияга кирер дугайында билдириишкин киргген кижилериниң ажыл-ишчи болгаш политиктиг мөзү-шынарын әң-не кичээнгейлиг хынап көрүп турарлар. Ылангыя партияга хүлээп алыышкын дугайында айтырыгны шинтпирлээрде, партия әге организацияларының ажык хуралдарынга чугаалажып, кирип турар кижиниң дугайында тодаргай саналдарны коммунистер берип, хынамчалыы-биле чугаалажып турар.

СЭКП райкому партияга кижилерни хүлээп алыры-биле чергелештир аныяк коммунистерни доктаамал кижизидеринче сагыш салып келген. СЭКП-ниң кежигүнүнге болгаш кежигүнүнүң кандидадынга чаа киргген кижи бүрүзү партийжи даалгаларлыг, а ооң күүселдезин әге организацияның секретарылары, бюролары хынап турар. СЭКП-ниң хүрээлеңинге чаа киргеннер әрткен өредилге чылында партия чырыдыышкынының четкизинге хаара туттунган болгаш олар боттарының политиктиг балаан бедидер дээш чүткүлүг ажылдаанар. Партия райкому аныяк коммунистерни бөлүк-бөлүк теп чыып алгаш оларга СЭКП Уставының дугайында таныдылгаларны кылып, чаңгыстап-даа беседаларны чорудуп турар.

Ынчалза-даа партияга хүлээп алыышкынның херээн удуртур талазы-биле четпестер райкомнуң болгаш партия әге организацияларының ажылының практиказында бар. Райкомнуң бюрозу партияга хүлээп алыышкын база аныяк коммунистер-биле ажыл дугайында чаңгыс-даа партия әге организациязының илеткелин чугаалажып көрбээн. «Ленин оруу» (секретары әш Күнгаа), «Кызыл тараачын» (секретары әш Бавуу), «ВЛКСМ 30 чылы» (секретары әш Салчак) колхозтарның партия организациялары боттарының хүрээлеңин өстүреринче болгаш быжыглаарынче чогуур кичээнгей салбайн келген, ынчаарга СЭКП райкому олардан негелдени кылбаан.

Партияга хүлээп алыышкынның херээнге ёзу барымдаалаар чоруктар чамдык партия әге организацияларында бар. «Совет Тываның 5 чылы», «Кызыл тук» колхозтарның партия организациялары (секретарылары Даржаа, Ооржак) партияга кирери-биле билдириишкин киргген кижилериниң ажыл-эмдыралы-биле, политиктиг болгаш ажыл-агыйжы шынарлары-биле эки танымжып көрбейн, хүлээп алыышкын айтырыын далаш шиитпирлеп турганнар. «Совет Тываның 5 чылы» колхозтуң партия организациязы СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга мал әмчизи Базырны хүлээп алган. Базыр болза мурнунда үргүлчү арагалаар, хөй-ниитиниң чурумун үрээр чоруктарны улаа-дараа болдуруп келген, мал әмчизинге чоокта чаа ажылдап киргеш, ам дээрезинде ооң эки түңнелиг көргүспээн кижи болган. Колхозта автомашина чолаачызы О. Күдер-оолду база-ла СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алган, ол бодунуң чолаачылаар ажылынга база-ла эки үлегер көргүспээн кижи болган. Ынчангаш райком бюрозу әге организацияның ол улусту СЭКП-ниң хүрээлеңинге киирип алыр дугайында доктаалын бадылаваан.

«Кызыл тук» колхозта партия организациязы СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга башкы Кан-оолду хүлээп алган. Партия организациязының хуралынга-даа, анкетага болгаш допчу намдарынга-даа ол 1947 чылда бодунуң шиттирип чорааныныц дугайын илереткээн. Райком бюрозу Кан-оолду партияга хүлээп алыр дугайында әге организацияның доктаалын бадылаваан. «Кызыл тараачын» колхозтың партия организациязы ында сүт-бараан фермазының учётчиги Санчыдарны СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алган, ынчаарга Санчыдар политиктиг билиин бедитпейн чоруур, солуннар чагытпаан, сүт-бараан фермазының ажылының көргүзүглерин безин билбес, амыдыралдан хоорук кижи болган. Райком бюрозу әге организацияның ол доктаалын базала бадылаваан. Ындыг фактыларны өске-даа партия әге организацияларындан көргүзүп болур.

Партияга кирип турар кижилерге бердинген рекомендацияларның эки шынарлыының дугайында сагыш салыры чугула үүл болур. Чамдык парторганизацияларның секретарылары ындыг рекомендацияларны хынавайн, ону ёзу барымдаалаан чорукче шилчидип турар. Партия кежигүнүнге кирерлер болза, үш чылдан эвээш эвес партия стажтыг, бир чылдан эвээш эвес үеде кады ажылдап чорааныныц-биле оларны билир эштериниң рекомендациязын алыр ужурлуг. Ол чурумнар сагыттынмайн турар фактылар илерээн.

Хүлээп алыышкынның документилерин кылып турарында четпестер кончуг хөй. Парторганизациялар анкеталарны хөй частырыглыг, эдиглерлиг кылып тургулаан.

Партияга хүлээп алыышкынның херээн эки удуртуру, бо ажылда четпестерни узуткаары — партия әге организацияларының болгаш СЭКП райкомунуң чугула сорулгазы.

Х. ДОРЖУ,
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң оргкилдизиниң әргелекчизи.

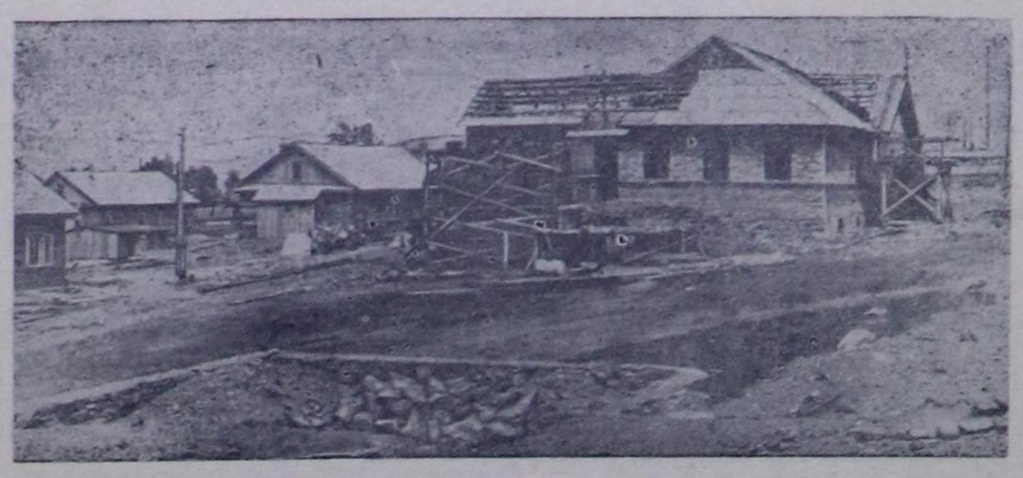

Кызылдың аъш-чем комбинадының тудугжулары комбинаттың ажылчын, албан-хаакчыларынга чурталга бажыңнарын тудуп турар. Ында ийи квартиралыг, бус күжү-биле чылыдар болгаш ванналыг болур. Чоогунда 150 олуттуг чаңгыс аай хевирлиг уруглар салын тудуп турар.

Чурукта (оң талазындан): уруглар садының тудуу болгаш чурталга бажыңнары.

Фото В. Лутковтуу.

Областың колхозчу малчыннарында

★ ★

Мурнакчы хойжу

Сталин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң малчыны Оюн Арбытай ниитиниң хоюн кадарын өстүрер харыысалгалыг болгаш чугула ажылда ам он чыл ажып турар. Ооң мергежилдиг болгаш ак-сеткилдиг күш-ажылы чүгле Танды районда әвес, области безин сураглыг. Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агыйының 1954 чылда Москвага болган делегелгезинге база чораан.

Колхозчу малчын әш Арбытай хоюнуң чайгы семиртилгезинче, кышкы одарладыышкынынче, ылангыя ажаалда хайгаралче, кажаа турлагны зооветеринария негелделерин ёзугаар хандырарынче улуг кичээнгей салып турар. Мооң ужурундан ооң коданында хой чылдың кайы-даа үеринде семис, менди болгаш продуктулуу-даа бедик болуп турар.

1957 чылда 501 хой төрээн, чүс хой бүрүзүнден-не 107 хураганнарны менди өстүрген, а хойдан ортумаа-биле 2,2 кг. дүктү кыргып алган. Бо чылын төрээн 487 хоюнуң 529 хураганнарын шуптузуп доруктурбушаан, бир хойдан-на 2,3 кг. дүктү кыргып алган. Ам ооң кададында хой муң ажып турар.

К. КАНЧЫЫР-ООЛ.

Чылгы чайлагларда

Тожу районда «Май бири» колхоз чылгызын ийи өөр кылдыр чаңлагладып чоруткан. Чуурга, Найынды, Сандан оларның кадарганы чылгы Буламбуктуң эки одарларында чогуур өйүнде барган.

Мооң-биле кады Найдан, Баглыы, Дажыңнай оларның кадарганы өөр чылгы шала орайтап үнген. Чылгының кайы-даа коданнарында төрүттүнген кулуннар менди болуп турар.

А. БИРИҢНЕЙ.

Үлегерлиг аныяк малчын

Бин-Хем районнуң «Тиилелге» колхозтуң Баян-Хемде Оюн Даржаа 1954 чылдан әгелээш, бодунуң төрээн колхозунуң хоюн кадарын, ак-сеткилдиг ажылдап келген. Ооң кададынга шупту төрүүр хойлар бар.

Бо чылын ооң ажаап турар хойлары шупту 330, оларның иштинден чамдыызы ийистээн. Ынчангаш, ол төрүүр хойлардан 338 хураганнарны бүрүү-биле ажаап алган.

Ооң ол идепкейлиг ажылын колхозтуң баштаар чери үнелеп көргеш, әрткен чылын ону Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый делегелгезинче чоруткан.

Малдың кададын эки организастап, малдың чаш төлдерин чидириг чокка өстүрүп ап турары дээш, 1957 чылдың төнчүзүнде аная 6 хураганнарны шаннал кылдыр берген. Колхозтуң ажыл-ишчилери әш Оюн Даржааны көдээ Советтиң депутадынга база сонгуп алганнар.

Хой бүрүзүнден хөй дүктү алыр дээш, ол сөөлгү үеде кажаалардан, хараганнардан тоглаан хой дүгүн ийи шоодай ажыр чыып алган, ам хойларының кыргылдазында да кирип турар.

Чоокта чаа әш Даржаа хойларын Баян-Колдуң Өл-Арыг деп черинче чайлагладыры-биле көжүп чоруткан. Хой малдарның кададын үлегерлиг организастаар дээш, ол мунган аъдын безин чылдың кайы-даа үеринде кезээде семис шырак кылдыр ажаап ап чоруур. Бо чылын шериг албанынга чоруур ужур таваржып кээрге, әш Даржаа бодунуң дуңмаларын, төрелдерин аажок чагып, «колхозтуң хойларын мен ажаап турарым үеинде черле багай чүве болбаан болгай, силер база төрээн колхозувустуң байлаан улам көвүдедир, ооң алдарын сыкпас дээш кызып ажылдап, хөй эътти, дүктү бээр дээш бүгү күжүнерни, билиннерни беринер» деп сүмелерин берип турган. Ынчаарга әмчи шинчилгезинге кадыы таарышпас болганы-биле шеригже чорувайн баргаш, аная хомудаза-даа, колхозтуң хоюн ажаап кадарар ажылынга катап кирип алгаш, биеэги хевээр кызымаккайы-биле ажылдап киринкен.

Колхозчулар ооң челиишкиниг ажылдаарынга бүзүрелдиглер.

С. АК-ООЛ.

Күш-ажылды шын организастаан

ШУЙ. (Телефон-биле). Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхоз бо чылын 11 муң хой болгаш 2300 өшкү дүгү ажаап алыр. Бо талазы-биле күш-ажылды шын организастаан, июньнуң 15-те кыргылданы доокан.

Колхозчу малчыннарның кызымак күш-ажылының түңнелинде кыштагладыышкын эки әрткен. Мооң уламындан малдың продуктулуу база багай әвес, чүгле часкы кыргылда-биле безин хойдан ортумаа-биле 1,4 кг дүктү, өшкүден, 0,5 кг чөөктү ажаап алган.

«Мурнакчы» колхоз күрүнеге бо чылын 16 тонна дүк белеткээр планныг. Июньнуң 18-ке чедир 10 тоннаны киирген. Сөөлгү хүннерде чаъс-борап болганындан дүктү арыглап кургадыры әлээн хожудап турар. Дүк белеткээриниң планы ол колхоз чоокку хүннерде долдур болгаш ажыр күүседип шыдаар.

Кыргылданы организастыг чорудары чүгле дүк белеткээр планны дүргеп күүседирин хандырар әвес, ооң-биле кады малдың чайгы семиртилгезинге база улуг идиглиг болур. Колхоз баштаар черинин даргазы әш Кудурукпайның редакцияга дыңнатканы болза:

—Колхозтуң мыйыстыг бода малы Ак-Хемниң болгаш Чараш-Даштың таарымчалыг чайлагларында 4 кодан көжүртүнгеи, а чылгы база чайгы одарларда. Шээр мал 38 кезек чайлагларда барган. Бо бүгү ажылдар баш бурунгаар чогаттынган план ёзугаар организастаттынып турар.

Чедиишкиннерниң хөлегезинде четпестерни чайладыр

Чадаананың райүлетпүр комбинады бүдүрүлге онаалгаларын күүседир талазы-биле бүгү-ле аргаларны, курлавырларны чөп ажыглааш, хожудангай чоруундан уштунуп, ажылынга әлээн сегиишкинни чедип алган.

Калбак хереглелдиң бараанларын хөйү-биле бүдүрер дээш комбинаттың ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары бо чылдың баштайгы хүннеринден бээр багай әвес ажылдап келген. Чартык чылдың бүдүрүлге онаалгазын май 25-те ниити продукция-биле 133,5 хуу, бараанныг продукция-биле 105 хуу күүседип, пландан дашкаар 14400 рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүрген. Комбинаттың цехтериниң, мастерскаяларның ажылдакчылары боттарынга бердинген бүдүрүлге планнарын күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап турарлар. Эш Шишминцевке удуртурган Кулун-Дүжерде ыяш участогу чартык чылдың бүдүрүлге планын хуусаа бетинде 225 хуу күүсеткен. Дааранылга цехи 6 айның онаалгазын 130 хуу күүседип, 13 муң рубльдиң бараанын пландан дашкаар кылып үндүрген. Бирги чартык чылда чазанылга цехи 59 муң рубльдиң бараанын кылып үндүрер турган, 106 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген.

Бүдүрүлгениң цехтериниң, мастерскаяларының ажылчыннарының ортузунда калбарган социалистиг чарышка мурнакчыларның саны өзүп турар. Кулун-Дүжериниң ыяш участогунда пилорама ажылдакчызы М. Очур-оол, ыяш белеткелчилери М. Херел-оол, М. Бүрбүлдей бүдүрүлге онаалгазын ай санында 150—175 хуу күүседип турар. Чазанылга мастерскаязында аныяк чазаныкчылар К. Кан-оол, П. Комаров, дилигжилер В. Смыков, Долаан, Кара-Хуна олар ажыл онаалгаларын 135—140 хуудан кудулаттайн турарлар. Дааранныкчылар әштер Г. Баинова, А. Базарова, А. Колупаева олар багай әвес ажылдап, продукцияның шынары дээш демисежип турарлар. Ол ышкаш мурнакчылар хөй.

Мооң-биле чергелештир комбинаттың ажылында четпестерниң барын демдеглээри чугула. Продукцияның шынарын экижидер, ооң бот-үнезин чиигедир дээш демисел кошкак. Бот-үнени 4 хуу чиигедири бүдүрүлге планында көрдүнген. Ынчаарга чартык чыл дургузунда продукцияның бот-үнезинге чиигедиишкин болдунмаан. Чижээ, комбинаттың Кулун-Дүжерде белеткээн одалга ыяжының бир кубометри 19 рубль, а ыяш ажыл-агый черинин 17 рубль болуп, оларның аразында ылгалдар туруп турар. Комбинаттың ыяштан кылган эт-хереклерининиң шынары багай болгаш бот-үнези улуг. Чазанылга мастерскаязының бажыңы тар, ажылчыннарның ажылдаарынга таарымча чок болуп турар. Чазанылга материалдарын кургадып кадырар тускай чер чок, кыжын-даа, чайын-даа ажылчыннар боттары ажылдап турар черинге кургадып ап турар.

Районнуң ажыл-агый, албан организация черлери, ылангыя школалар туйбуну хөйү-биле хереглеп турар. Ол хереглелди райүлетпүр комбинады багай хандырып турар. Адар-Төште туйбу цехиниң ажылы ам-даа шулуудап өгелевээн. Комбинат бо чылын 800 муң туйбу бүдүрер планныг, май айда чүгле 20 муң туйбу хептеттинген. Туйбу цехинде ажылчыннарның ортузунда социалистиг чарыш калбарбаан, күш-ажыл кошкак организастаттынган. Туйбу цехиниң начальниги әш Шикпер-оол цехтиң ажылын тодаргай удуртпайн, аная хаая барып, ажылдың иштинче хандыр кирбейн турар.

Комбинаттың дирекция чери ажылчыннарның амыдырал-чурталгазынче сагыш салбайн турар. Туйбу цехинде ажылчыннарның хөй кезин самдар өглерде чурттап турар. Ол ышкаш ында ажылчыннар аъш-чем болгаш өске-даа хереглел бараанны-биле чедимче чок хандыртынып турда комбинаттың дирекциязы, ында партия, профәвилел организациялары кандыгдаа хемчег албайн турар. Ажылчыннарны бо чүүлдер-биле хандырарын райпо баштаар чери (даргазы әш Березкин) база-ла херекке албайн турар.

Комбинатта ажылчын, албан-хаакчылар ортузунда партийжи-политиктиг ажылды ында партия әге организациязы (секретары әш Шикпер-оол) кончуг багай чорудуп турар. Ажылчыннарның ортузунга лекция, илеткел, беседалар болгаш солуннарның ыыткыр номчулгалары ында хаая болуп турар. Бүдүрүлгениң цехтеринде, мастерскаязында көскү агитация чок. Ында «Үлетпүржү» деп хана солун майның әгезинге чедир үнгеш, ол-ла хевээр үнместээн. Сөөлгү үеде хана солуннуң кайда астынганы тывылбайн турар. Комбинаттың конторазының чанында тургускан хүндүлел болгаш көргүзүг самбыралары, көргүзүглер чаартынмайн турар. Ажылчыннар ортузунда социалистиг чарыш ёзу барымдаалаттынып тургустунган.

Партия, профәвилел организацияларының багай ажылының уламындан ажылчыннарда арагалаар, ажылга үнмес чоруктар ам-даа узуткаттынмаан. Харын-даа бөлүүбиле арагалаар чоруккa парторганизация секретары әш Шикпер-оол боду киржип, ажылчыннарга үлегер чок байдалын көргүзүп турар. Әш Шикпер-оол туйбу цехинге үр үеде барбайн, Чадаана хоорайга арагалап туруп бээри хаая әвес. Комбинаттың дирекция чери чамдыкта әш Шикпер-оолду сураглааш тыппайн-даа баар. Шикпер-оолда тон-на дора чүве—цехтиң ажылчыннарының кылган ажылынга шын, тодаргай түңнел үндүрбейн турары болур. Бодунга чоок, харын кады арагалаар ийикпе азы «сартык» бере кааптар кижилерге Шикпер-оол әлээн арбын «төлевиринің» нарядын бижип бериптери чок әвес. Кижилерниң ажыл кылганынга сагыш даап наряд тургузары үргүлчү болуп турар.

Комбинаттың ажылын харылап турар СЭКП райкомунуң секретары әш Горшков, райкүүском даргазының оралакчызы әш Базыр-оол бо чылдың әгезиндеи бээр комбинатка чаңгыс удаа-даа көзүлбээннер. Чедиишкиннерниң хөлегезинде четпестерни чайладыр дээш шудургу хемчегни алыры чугула.

М. СЕВЕН,
«Шынның» корреспондентизи.

Тудуг материалдарын бүдүрерин көвүдедир

Чурталга бажыңнарының, бүдүрүлгениң болгаш культура-амыдыралдың тудуглары бистиң областа чыл бүрүде калбарып турар. Тудуг ажылдарының планын чедиишкиниг күүседир төлээде, эки шынарлыг, четчир хемчээлдиг тудуг материалдарын белеткээри эргежок чугула.

Бистиң областың улус ажылагының хөгжүдериниң 1959 чылда күрүне планын ёзугаар дараазында тудуг материалдарын бүдүрүп белеткээри көрдүнген: туйбуну—6,5 миллион кезекти, чугай-әлезин блоктарны — 1,5 миллион кезекти, ыяшты—71 муң кубометрни, дашты — 25 муң кубометрни. Бо саннар болза, тудуг материалдарын бүдүрүп белеткээри чыл келген тудум көвүдээрин хереченлеп турар.

Мооң мурнунда чылдарда колдуунда тудуг ыяжын белеткээринче кол кичээнгей салдынып келген. Ам болза, чүгле ыяш материалдарны белеткээринче әвес, харын туйбу, блоктар бүдүрерин көвүдедиринче чугула кичээнгей салдыыган турар ужурлуг. Бажыңның ханазын кылыр тудуг материалдары болур чугай-әлезин блоктарны бүдүрүп үндүрер завод бодунуң продукциязын берип әгелээн.

Бир хүннүң дургузунда ол завод 1300 блоктарны бүдүрүп болур, тодаргайлаарга дөрт аал иштиг чурттаар бир бажыңның ханазын кылырынга четчир белеи тудуг материалдарын ук завод 3 хүннериниң дургузунда бүдүрүп үндүрүп шыдаар. Туйбу заводунда мастер әш Акимовтуң удуртуп турар бригадазы бир әәлчегде 8 муң кезек туйбу бүдүрер планын 14 муң кылдыр ажыр күүседирин чедип алган.

Тудугнуң ыяш материалдарындан ангыда туйбуну, чугай-әлезин блоктарны чаа тудугларга калбаабиле ажыглаар чорук хамыктын мурнунда тудуг ажылдарының темпизин дүргедедир, шынарын экижидер дээрзин барымдаалап көөр херек. Ооң-биле чергелештир, тудугда кол сорулга болур тудугнуң индустриалдыг методунче, тудуг конструкцияларының әптәәшкиннеринче шилчиири әргежок чугула. Тудугнуң ол чаа болгаш әң чугула методунче шилчиир төлээде, демир-бетон конструкцияларны бүдүрерин шингээдип алыры негеттинип турар. Демир-бетон блоктарны бүдүрерин шингээдип алыр бүгү аргалар бисте бар. Маңаа чижек кылдыр Хову-Аксы комбинаттың тудугжуларының әгелекчи чоруун демдеглээр херек.

Хову-Аксы комбинаттың тудугжулары чылда беш муң кубометр бетонну бүдүрүп үндүрер күчүлүг заводту тудуп доокаш, ажыглалга киирген, ук завод ам демир-бетон блоктарны бүдүрүп әгелей берген. Демир-бетон блоктар бүдүрер заводтарны Кызыл хоорайга тургузуп, чаа тудугларны демир-бетон конструкциялар-биле хандырып болур аргалар бар.

Даг дүгүн казып тывар бүдүрүлге чери Ак-Довуракта тургустунуп турар чаа бүдүрүлге черинин тудугларынга хөй хемчээлдиг тудуг материалдары хереглеттинер. Ынчаарга, демир-бетон конструкцияларны бүдүрүп үндүрер чаңгыс аай хевирниң бетон заводун тударындан комбинаттың начальниги әш Любутининиң онталап турары канчап-даа таарышпас. Ак-Довуракта даг дүгү тывыжының чаа бүдүрүлге черинин тудуун дүргедедир төлээде, демир-бетон блоктарны бүдүрүп үндүрер заводту тудуп әгелээр дугайында айтырыгны дүргеп шиитпирлээри чугула.

Чаа тудугларга саманны калбаабиле ажыглаар дугайында Чаа-Хөл болгаш өске-даа районнарның колхозтары чугула әгелекчи чоруктуң көдүрүп үндүргеннер. Чижээ, Барыын-Хемчик районда «Ленин оруу» көдээ ажыл-агый артелиниң тудугжулары чаа клубту самандан тудуп кылганнар. Самандан кылган тудугларның шынары ыяш материалдардан артык боордан башка оон кудулавайн турар. Ындыг турбуже, саман бүдүрер ажылды областың колхозтарында, совхозтарында, МТС-теринде, райүлетпүр комбинаттарында амга чедир калбаа-биле организаставаан. Саманны, дашты, туйбуну чаа тудугларга моон соңгаар калбаа-биле ажыглаарынче кичээнгейни угландырар херек.

Тудуг материалдарын белеткээринче, сөөрттүп алырынче чогуур кичээнгейни угландырбайн келгенинин түңнелинде амгы үеде областың әлээн хөй колхозтарында чурттала бажыңнарының, мал кажааларының тудуу дыка четпес чоруп турар. Колхозтарда, совхозтарда тудуг ажылдарынче хүн бүрүнүң кичээнгейин салыры районнар болгаш чер-чер Советтеринден негеттинип турар. Бүгү колхозчуларны өглерден чаа бажыңнарже шилчидер чугула сорулганы бо чылын бүрүн шиитпирлээринге әргежок чугула үүл болур тудуг материалдарын: ыяшты, саманны, туйбуну, дашты белеткээринче, тудуг шөлүнче сөөрттүп алырынче кичээнгейни колхозтарның баштаар черлери угландырар ужурлуг.

Тудугда кол сорулга болза, тудугнуң бот-үнезин чиигедири, шынарын бедидери, темпизин дүргедедири болур. Тудуг ажылдарының бот-үнезин чиигедир, шынарын экижидер, темпизин дүргедедир төлээде, ыяш салдадыр ажылче, туйбу, блоктар саман бүдүрүлгезинче кичээнгейни күштелдирери әргежок чугула. Чүгле Кызылдың туйбу заводу безин чыл бүрүде 15 миллион кезек туйбуларны чаа тудугларга бээр болза, тудугларының темпизи әлээн дүргедээн, шынары экижээн турар ийик.

Цемент болгаш хоюткан даш холуксаалыг бетонну бүдүрүп үндүрерин «Тыва тудуг» трези әрткен чылын шенеп көрген-даа болза, ол чугула әгелээшкинин әчизинге чедирбейн барган. Тудуг материалдарын белеткээриниң депшилгелиг аргаларын шингээдип алырынче тудуг трези (әш Харламов) чогуур кичээнгейни угландырар ужурлуг.

Үүрмектээн даш, цемент болгаш әлезин холуксаалыг блоктарны белеткээр талазы-биле областың машина-орук станциязының коллективи бо чылын боттуг ажылдарны кылган. Ол станцияның коллективиниң кылган блоктары чугай-әлезин блоктардан эки шынарлыг болган. Машина-орук станциязының бо чугула инициативазын «Тыва тудуг» трезинге, колхозтарга, совхозтарга, туйбу заводунга калбаабиле деткиир болза чогуур.

Машина-орук станциязының хоюткан даш, цемент болгаш хөй әвес әлезин холуксаалыг блоктары чугай-әлезин блоктардан, даштан безин быжыг болгаш бот-үнези бөрык 2 катап чиик болуп турар.

Чаа тудугларга болгаш септелгеге чугайның хөй хереглеттинип турарын барымдаалааш, чугай өрттедир ийиги суугуну чоокку үеде туткаш, ажыглалга киирер сорулга туруп турар. Ол суугуну ажыглаага киргген соонда бир хонукта 25—30 тонна чедир чугайны бүдүрүп үндүрер.

Тудуг материалдарын бүдүрерин көвүдедир талазы-биле бистиң мурнувуста туруп турар чугула сорулганы чедиишкиниг шиитпирлээри дээш ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларының ортузунга социалистиг чарышты калбартыры әргежок чугула.

А. ТАРАСОВ,
Тыва облкүүскомнуң даргазының оралакчызы.

Каттышкан күш-биле

Кызылдың № 1 ортумак школазының коллективи, чаа өредилге чылынга уткуштур школаны организастыг септеп әгелээн. Септелгеде коллективтин чүгле ажылчыннары әвес, өөреникчилер, ада-иелер болгаш школаны шефке алганы облпотребсоюзтуң, күрүнениң айыыл чок чоруунуң комитединиң коллективтери киржип турарлар.

Школаны әрткен чылын бүс-биле изидер кылдыр кылган. Ам печкаларны ап каап, оларның орнунда хана-биле тудуш шкафтар кылып турар. Шкафтарны өредилге хереклерди сугарынга таарыштыр кылган.

Амгы үеде беш класстарның септелгезин бүрүн доокан. Ылангыя 2 «а», «б» класстарның септелгели хамыкты мурнаан. Маңаа ол класстарның удуртукчу башкылары М. Охотникова, М. Дробот олар ада-иелерни септелгеге киириштирер ажылга организастыг болганнар.

Башкы И. Мокшин удуртқан 10 «б» класстың өөреникчилери бүдүрүлге практиказын школаның өредилге мастерскаязының септелгезинде әрттирип турарлар. Өөреникчилер Г. Товариштай, Г. Вержбитский, В. Зрянов септелгеге мурнуку-даа чылдарда киржип келген болгаш ам олар септелгеде мурнакчы болуп, харын-даа ол участокта өөреникчилериниң проравының хөлүнде ажылдап турарлар.

Школаны шефке алган коллективтер тудуг материалдары сөөрттүр автомашиналарны берип турар болгаш 240 килограмм ажыг олифа, дозуну база тып бергеннер.

С. МОНГУШ.

Орук септелгези

Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң баштаар чери колхоз сууру биле фермалар, райөн төвүнүң аразында машина оруктарын чаартып, септәәр талазы-биле комсомолчуларның болгаш аныяктарның 18 кижи составтыг звенозуп тускайлан тургускан. Звенонуң ажылын О. Борбакташ удуртуп турар.

Звенонуң кежигүннери район төвү-биле аразында орукту септеп әгелээннер. Ук оруктуң септелгезин бо айның 21-де доозарын аныяктар хүлээнгеннер.

М. МАЖАА.

Квартал комитеттериниң ажылы

Коммунистиг партиниың болгаш Совет чазактың хүн бүрү көргүзүп турар улуг дузаламчызының ачызында Тываның мурнунда ээн тургулаан хову-шөлдеринде ам хөй чурттакчылыг он-он көдээ суурлар тургустунгулаан болгаш чараш чаагай хоорайлар чыл бүрүде өзүп сайзырап турар. Областың 68 көдээ Советтерлиг 99 суурларында, район төптериниң 10 суурларында, 1 ажылчын суурда болгаш 4 хоорайларда ажылчы чоннар депутаттарының суур, район болгаш хоорай Советтери ажылдап турарлар.

Суурлар болгаш хоорайлар сайзырап, оларның чурттакчыларының саны өзүп турары-биле холбаштыр Советтериниң ажыл-чорудулгазын улам экижидеринге чоннуң негелдези улгадып турар. Аңаа үндезилээш, суурлар, районнар Советтериниң шиитпирлерин ёзугаар көдээ болгаш ажылчын суурларда, хоорайларда квартал комитеттерин 3—7 чедир кижи составтыг кылдыр ажылчы чоннуң хуралдарынга сонгуп тургускулаан.

Областың суурларында болгаш хоорайларында амгы үеде 125 квартал комитеттери ажылдап турар. Улуг-Хем районнуң, Кызыл хоорайның болгаш өске-даа чамдык районнарның Советтериниң күүсекчи комитеттери квартал комитеттериниң даргаларының болгаш активчилериниң семинарларын, төвүлел хуралдарын чыылдырып, оларның ажыл-чорудулгазының дугайында илеткелдерни дыннап, тодаргай айтыышкыннарны берип келген. Ооң түңнелинде чамдык квартал комитеттери багай эвес ажылдап турар апарган. Чижээ, Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыг хоорай Соведи (даргазы эш Тупикина) 13 квартал комитеттерин тургускулаан. Совет бодунуң ажылын чорударда ол комитеттерге кол даянып турар. Эштер Усов биле Кузнецов даргалаан 12 кижи составтыг ийи квартал комитеттери боттарының ажылын план ёзугаар чорудуп, Шагаан-Арыг хоорайны чаагайжыдар дугайында район болгаш хоорай Советтериниң үндүрген шиитпирлерин чурттакчыларга таныштырып, ооң күүселдезин чедишкинниг организастап келген. Ооң түңнелинде чазын ол хоорайда тарып олуурттуган 3000 ажыг дөс ыяштарның хөй нуруузу ол комитеттериниң кварталдарында өзүп турар.

Көк-Чыраа, Хендерге суурларда тургустунгулаан квартал комитеттери ол суурларны ногаанчыдар ажылга чоннуң организастап, чурттакчыларның малын нинти кадатка киирер, ногаа, картофель одурттулгазын чедишкинниг чорудар талазы-биле элээн боттуг ажылдарны кылгылаан.

Кызыл хоорай Соведи хоорайда кварталдар комитеттерин 1955 чылдан бээр тургузуп келген. Ам 365 кижи составтыг 57 квартал комитеттери доктаамал ажылдап турар, оларда 400 ажыг активчилер хаара туттунган. Ол комитеттер кварталдарның чурттакчыларының хуралдарын чыыллырып, аңаа хоорайның чаагайжыдылгазының дугайында айтырыгны чугаалажып, ол ажылга чоннуң киржилезин организастаар талазы-биле хоорай Совединиң күүскомунга идепкейлиг дузалажып келген. Бо чылдың сөөлгү ийи айларының дургузунда хоорайның кудумчуларынга шеф ажылы 14 улаа организастаттынган, аңаа 4700 ажыг кижи киржип, хайныышкынныг ажылдаанының түңнелинде 3100 ажыг дөрбелчин метр орук, 4000 ажыг вагон метр полусадниктер кылдынган, 13 мүн дөс ямзы-бүрү ыяштар кудумчуларда, сесерликтерде немей олуурттунган.

№№ 9, 15, 34, 35, 43, 47, 49 квартал комитеттери боттарының ажылын план ёзугаар чорудуп турарлар. Бо квартал комитеттериниң сөөлгү үеде болгулаан актив-биле каттышкан хуралдарынга хоорайның ногаанчыдылгазының, арыг-шеверниң, депутаттарның сонгукчулар-биле ужуражылгазының дугайында болгаш өске-даа айтырыгларны чугаалашкылаан.

Ындыг болза-даа областың суурларында болгаш хоорайларында дыка хөй квартал комитеттериниң ажылында улуг четпестер бар. Тээли, Сарыг-Булун, Суг-Аксы болгаш Чаа-Хөл суурларның Советтери квартал комитеттерин ам-даа чедир тургуспаан. Чадаана, Туран хоорайларда квартал комитеттери тургустунза-даа ол хоорайларның Советтериниң күүскомнары (даргалары эштер М. Радыгин, В. Костенко) комитеттериниң ажылын боттуг улуртпайн келген.

Кызыл хоорайның «Найырал», «Интернационал», «Пушкин», «Мугур», «Ажылчын» кудумчуларында квартал комитеттери ол кудумчуларның чаагайжыдылгазын дыка ооҗум чорудуп турарлар. Хоорай Совединиң күүскому оларның ажылын четпес удуртуп, оларга боттуг дузалашпайн турар.

Чаа-Хөл суур Соведи (даргазы эш Сарапай) суурнуң бажыңнар чанынын, кудумчуларның ашталгазын чорутпаан, өртке улур камгалалдың херекселери белеткеттинмээн, суурда бок төгер оңгарлар чок, чамдык кудумчуларда тарып олуурткан ыяштар суггарылга чогундан кургап турган. Райпонуң хлеб быжырар черииниң чанында бок долдунган, МТС-тин девискээринде чурттакчылар бо чылын бажыңнар чанында чаңгыс-даа дөс ыяш олуурттаан.

Суур чаагайжыдылгазынче СЭКП райкому, райкүүском кичээнгейин четпес салып турар. Ылаңгыя СЭКП райкомунуң секретары эш Т. Бегзи, райкүүскомнуң даргазының орлакчызы эш Т. Арандол олар ол суурда үр чылдар дургузунда чурттап турза-даа бажыңнарының чанында амдыгаа чедир чаңгыс-даа дөс ыяш олуурттуп албааны элдептиг. Удуртур ажылдакчылар боттары ындыг байдалдыг тургаш, суур чаагайжыдар дугайында айтырыгны чугаалаары оларга берге болур деп чүве билдингир.

Суурларга болгаш хоорайларга кудумчу (квартал) комитеттерин тургузар дугайында шиитпирни ажылчы чоннар депутаттарының область Совединиң күүсекчи комитеди 1955 чылдың август 20-де үндүргеш, ук комитеттериниң дүрүмү-биле кады бүгү район Советтерге таралып чоруткан турган. Квартал комитеттери Советтериниң ажылынга улуг дузаны чедирери билдингир турдала, үстүнде алаттынган чамдык районнар Советтериниң күүскомнары ол шиитпирни күүсетпейн, сонгаарладып келгени канчап-даа таарышпас.

Сорулга болза квартал комитеттери тургустунмаан бүгү суурларга оларны дүрүм ёзугаар тургузуп, комитеттериниң ажылынга Советтериниң боттуг улуртулгазын күштелдирери болур. Квартал комитеттери болза хоорайларны болгаш суурларны чаагайжыдар, чурттакчы чоннуң негелделарын хандырар талазы-биле Советтериниң күүскомнарынга дузалажыр хүлээлгелиг. Суурлар болгаш хоорайлар Советтери квартал комитеттериниң ажылынга даянмышаан, масса-биле харылзааны улам-на быжыглаар ужурлуг.

М. ОНДАР-ООЛ.

Номчукчуларның бижип турары

Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң электростанциязынга Д. Догаа 3 чыл ажыг таңныылдап, от салып келген. Ол бодунуң онаашкан ажылы-биле кызыгаарлатынмайн хүндүс пилорамага ыяш дилдирип турар. Эрткен 5 айларда ол 218 күш хүнүн ажылдап ап, колхозунга бөдик бүдүрүкчүлүг ажылдап келген.

С. ЛАСЮРЮН.

* * *

Чеен-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң куш фермазы чоскта чаа инкубатордан 2500 баш чаа чазылган дагаа оолдарын сөдып алган. Зоотехник И. Конгарның удуртулгазы-биле куш ажаакчылары дагаа оолдарын өстүрүп турарлар.

М. МАЖАА.

* * *

Чаа-Хөл районнуң «Тиилөлге» колхозунуң кежигүнү Анай 1954 чылдан бээр колхозтуң хлевин быжырып келген. Бо аразында онаашкан ажылынга ак-сеткилдиг шудургу ажылдап, шагның кайыдаа үелеринде колхозчуларны хлеб-биле хандырып келген. Анай ажылдап келген үезинде 5 хөрөөженнерни хлеб быжырарынга өөредип каан.

К. ХОВАЛЫГ.

* *

Улуг-Хем районнуң «Куш-ажылдың хостуу» колхозунуң төвү Торгалыг суурнуң чурттакчылары төрөөн суурун чыл бүрү чаагайжыдып турарлар. Ылаңгыя чеди чыл школазы, уруглар яслизи, көдээ клуб, медицина пунктузу дээн ышкаш культура албан черлериниң чанында янзы-бүрү ыяштарны болгаш чадаң үнүштерни, колхоз огородунда яблок, виноград сыптарын олуурткан. Ниитизи-биле суурда олуурткан 2000 ажыг ыяштарның ажаалгазы эки.

К. ХУНАЖИК.

Чаагай дүжүттү өстүрүп алырынга

ТЭЭЛИ. (Телефон-биле). Чуртка тараа бүдүрерин улам көвүдеринге колхозчу ажыл-ишчилер болгаш механизаторлар чаңгыс эп-сеткилдиг ажылдап турар. Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхоз часкы хову ажылын мурнуку кайы-даа чылдардан белеткелдиг болгаш организастыг, агротехниктиг негелделарын ёзугаар эрттирген. Бо чылын колхоз чүгле тараа культураларын безин 1045 гектарда чашкан.

Үнүшке хөрзүннүң чогуур шыгы улуг ужур-дузалыг. Шык базырышкынын чогуур өйүнде хандырган, элээн хемчээлдиг шөлдерни чажар мурнунда суггарын тараан. «Мурнакчының» тараа шөлдериниң хөй кезин азы 700 гектар суггатыг черлерде, ол чорук чаагай дүжүтү өстүрүп алырынга магадылады база дургузуп турар.

Колхозтуң шөлдеринде тараанын үнүжү амгы үеде дески чаагай, 20 сантиметр ажып турар. Хову бригадазының составындан тургустунган 48 кижилиг суггарыкчылар ол ажылды участоктар аайы-биле чорудуп турар. Олар 700 гектарның баштайгы суггарылдазын бүрүн дооскан, ам ийиги ээлчээн база өгелей берген.

Тараа культураларының гектарындан ортумаа-биле 15 центнер, а 70 гектарда олуурткан кукурузаныындан (ногаан массаны) 300 центнер дүжүтү өстүрүп алырынга колхозчулар бүзүреллиг. Амгы үеде дүжүт алышкынынга белеткелди база чорудуп турар.

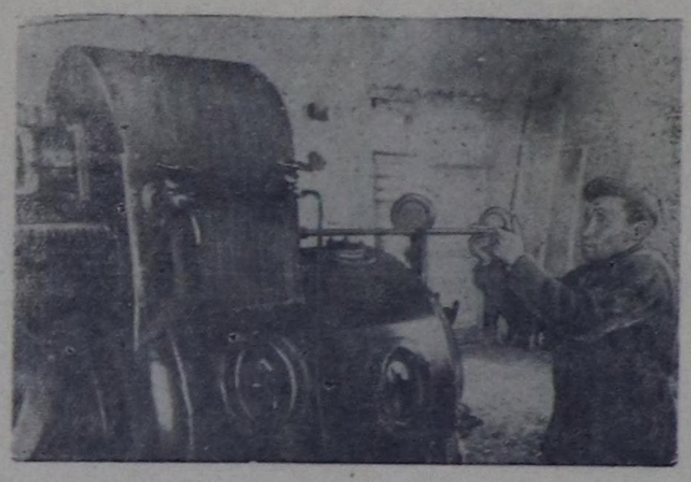

Өвүр районнуң «Торгалыг» көдээ ажыл-агый артелиниң сууру чазы-биле хөгжүп, колхозчуларның амыдырал-чуртталгазы улам-на бай- шыдалгыр кылдыр сайзырап турар. Колхозчу суур чаа электростанциялыг. Ында 38 аът күштүг локомобиль ажылдап турар.

Чуруукта: машинист Чамзырыңның локомобильде ажылдап турары.

Фото В. Лутковтуу.

РЕДАКЦИЯГА ЧАГААЛАР

Тарааны мал базып турар

«Октябрь 14 чылы» колхоз Каа-Хем районнуң төвү Сарыг-Сеп суурда турар. Артель суурнуң чоогунда он-он га сиген болгаш тараа шөлдерлиг. Оортан чаагай дүжүттүдаа ап, тараан кукурузазындан он-он тонна силосту салып, хөй центнер сигенни сараттап турар.

Ынчалзажок колхоз тарылга болгаш сиген шөлүнүң камгалалын чыл бүрүде-ле организастап шыдавайн келген. Чай кээрге-ле колхоз тараа шөлүн долгандыр кажаалаар. А чай орту эрттип чорда-ла кажааның ыяштарын чурттакчылар дажыглап ап, оон сиген кезилдеги эгелээн соонда колхозчулар боттары демги-ле кажааның ыяштары-биле сараттарны кажалай бээр. Күзүн тараа быжып чорда кажаа чок калыр болгаш суурнуң малы болгаш кужу тарааны чаза базып, чип, улуг когаралды чылдында колхозка чедирип турар.

Бо чылдың чазынында, мурнуку чылдарда ышкаш, колхозтуң тараа кажаазы база чок болган. Колхоз баштаар чери мал әәлериниң баңсанынга 10-10 рубль акшаны кажаа тудары-биле чыын алган болгаш тарааны камгалалдыг тургузары-биле боттарының кадарчыларын тургускан. Суурнуң чурттакчылары чылдың-на шиитпирлеттиниң чадаан айтырыгның уг-шин тывылганынга өөрүп турганнар. Ынчалзажок өөрүшкү эрте болган. Тараа кажаазы амга чедир кылдынмаан болгаш мал тарааны базып турар. Оон ыңай колхозтуң бодунуң кадарчылары тергиин багай ажылдап, кадарган инектерин тараа шөлдеринче тарадыр салып, мүнүп орган кончуг чаагай тарааны болгаш кукурузаны малга чаза бастырып турарлар.

Суурнуң мал әәзи чурттакчылары кадарчыларының харыысалгазын улгаттырар дугайында айтырыгны колхоз баштаар черге тургузарга, чүгле мындыг харыы дыңналыр: «Чарлык ёзугаар тараага чораан мал әәлериниң штраф алыр бис». Чарлык ёзугаар мал әәлериниң харыысалгазын улгаттырары кымга билдинмес боор, а колхоз боттарының кадарчыларын тургузуп алган болганда база харыысалгалыг болуруун уттун алырга база таарышпас дээрги билдингир.

Кежөөлерде, 6—7 шактар үезинде Сарыг-Сеп ховузунга үне бергеш, әлдептиг чурумалды кижи керүп болур. Ында аттыг, чадаг, чалаг-тергелиг, холдарында шывык, кымчы туткулаан кижилер хөйүбиле шуушкан чоруурлар. Оларның кижиге душчуп келгеш, салыр айтырыы-ла чаңгыс: «Мөөң инээмни көрдүнер бе?. «Мыйыстыг шокар инек кайда чор?» дээш оон-даа өске.

Сарыг-Сеп көдээ Соведи (даргазы эш Гаврин) болгаш колхоз баштаар чери (даргазы эш Лоҗаев) тараа камгалалының талазы-биле арада-зуугуржулгалыг ажылы база чок боор турар. Колхоз баштаар чери «Көдээ Советтиң херээ дээр, а көдээ Совет колхоз баштаар чери болуп билир» дээр. Бир эвес ол ийи организациялар чаңгыс аай дугуржулгалыг ажылдап турган болза, колхоз тараа кажаазын чылдын-на катап тудар, малга хөй тарааны чирттир чоруктан чайлаар аргалыг турган.

Хөй-нинти эрге-ажыы, колхозтуң эрге-ажыы ийи-чаңгыс удуртукчуларның дугуржуп шыдавайн турар айтырыының бир уг-шин тыптырын ам-даа манап турар.

С. ТАМБА,
«Шынның» корреспондентизи.

Фермада четпестерни чайладыр

Улуг-Хем районнуң «Х Улуг Хурал» колхозунуң Оттук-Дашта бир ги сүт-бараан фермазының 16 саар инектериниң 130-ни быжаалаан. Саанчылар 119 инектерни бызааларындан чарып саап турар. Барыңаа, Серецаа дээн ышкан саанчылар хүнде инек бүрүзүндей ортумаа-биле 4—6 кг сүттү саап ап келген. П. Путинцевадың ажаалгазында 58 бызааларының денгиллези эки. Барык-ла бүгү бызаалар денгилеттинген болгаш дугаарлаттынган. Инектериниң одарладыш кыны чүгээр организастаттынган. Саанчы бүрүзү бо чылын бир инектен-не 1200 кг сүттү саап алыр деп хүлээлгелерни алган.

Ындыг-даа болза, бо фермада четпестерни демиглевейн барып болбас. 1956 чылда-ла 4 өрөөл бызаа кажаазын, сүт хүлээп алыр бажыңны крышалаар ылаңгыя 1957 чылда 2 чурталга бажыңын тудар дээни ам-даа күүсеттинмээн. Чамдык бажыңнар кижи бажы дээп турар чыгыы чавыс кылдынган. Кажан улуг чаашкын болганда, крыша чок чурталга бажыңнары аажок дамдылаар. Оларны крышалаары негеттинип турар. Инек кадарчылары үш кижи ам-даа чаъска кедер хеп-биле хандыртынмаан, ылаңгыя әәрлер, инектериниң эмнин чутташ чодар аржыылдар база чедишнес. Фермага электри чырыткызын киирер дээнинден бээр 2 чыл ажыг үе эрткен болзажок, амдыгаа чедир чырыткы чок.

Бо үеде саанчыларның, кадарчыларның ортузунга тайылбырлыг болгаш культура-массалыг ажылдарны күштелдирип калбартыр чорук негеттинип турар. Агитаторлар фермага тайылбыр ажылын үзүктелдирген. Концерт, шин көргүзүү болбайн турар, радио база киирбинмээн.

Т. БИЛЕН-ООЛ.

—☆—

ЧӨПТҮГ НЕГЕЛДЕ

Колхозчуларының культурлуг деңнелин бедидеринге чунар бажың база бир чугула черни әәлеп турар. Ындыг болза-даа Бай-Тайга районнуң Сталин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң баштаар черинин даргазы эш Комбу колхозчуларның чунар бажын талазы-биле негелдезин хандырбайн келген.

1957 чылдың майда нинти чунар бажыңның тудуун доозуп, ажыглалга киирген. Баштайгы үеде чунар бажың доктаамал ажылдап, колхозчулар болгаш көдээ интеллигенция чунуп, колхозка орулганы киирип турган. Культура амыдыралдың чугула чери 1957 чылдың төнчүзүнде хагдынган, амдыгаа чедир ажылдавайн турып берген.

Чунар бажың бүрүн херекселдиг, одалга чери бүдүн, оттулар ыяш бар. Ажылдавайн турарының чылдагааны чүгле организас чок, колхозчуларның, көдээ интеллигенцияның культурлуг негелдезинге сагыш салбас чорукта. Колхоз даргазы эш Комбу, Бай-Тал көдээ Совет ажылчы чоннарның чунар бажың талазы-биле негелдезин тооп көрбейн турда-ла колхозта эмнелге пунктузунуң ажылдакчылары эптежип турары шын эвес. Чоннуң ханыкшылы дээш эмчилер доктаамал сагыш салыр ужурлуг.

Чунар бажыңга чоннуң негелдези улуг, бо негелдени хандырары Сталин аттыг колхозтуң баштаар черинден Бай-Тал көдээ Советтен хамаарыр.

С. ТОЙЛУ.

Колхозтарның тудугжуларында

Тожу районнуң «Совет тыва» колхозунуң тудугжулары 250 олуттуг клуб тудуун чорудуп турар. Клубка библиотека, номчулга залы, кино установка тургустунар.

Бо тудугну десятник эш Малаңчык удуртуп турар болгаш 16 шилиндек бызаңчылар ажылдап турарлар. Тудугжулар үүлүг нормазын хүн-бүрү 150 хуу чедир күүседип турарлар.

Клубтун тудуун доозуп ажыглалга киирген соонда колхозка культура массалыг ажыл улам-на калбарар.

К. КУУЛАР.

* * *

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң тудугжулары бо чылын 12 чурталга бажыңнарын, 175 баш бызаалар турар бир кажааны тудуп дооскан.

Тудуг бригадазының кежигүннери ам фермаларда, чайлагларда колхозчуларның чурттаар бажыңнарын тудуп турарлар. Бызанчылар эштер Очур-оол, Шагдыр, Белек, Чаагай-оол болгаш өскелер-даа онаалдазын доктаамал 150—200 хуу чедир күүседип, социалистиг чарыштын мурнакчылары болуп турарлар.

Ш. САНДЫЙ.

Кожай-Аксының эртени

(ЧЕЧЕНЧИТКЕН ЧҮҮЛ)

Ооржак Силиңмаа джемпериниң бир чеңин далаштыг кетпишаан, бажыңындан үнүп келген. Кожайның катташкак бүүрелчиннериндан эртенги салгын оожум сииледи хадып, ферманың баарында, Бичэ-Аяңгаты хемниң унунда эртежи хек кукулавышаан, ыржымның карачаңгыс тергиидекчизи болуп турган. Эртенгиниң ол-ла үезинде, 5 шакта түрүп чаңчыккан ферма эргелекчизи комсомолчу кыс Ооржактың орай кежээге чедир могаг-шылаг билбес, ажыл-ишчи хүнү ынчаар эгелээр.

Инек кажаазынче бар чыда, ол:

— Тургузу сүрүп каапкан-дыр сен—дээн дыңзыг үннү дыңнап каан.

Аңаа кым-даа харылаваан, ол хөвээр ыржым-на барган. «Чүнү тургузу сүрүп каапкан чоор»... деп, элдепсинип бодаап, Ооржак дүргээн кылаштапкан.

Саанчы Куулар Тыртык кочалда сүдүн тутпушаан келгеш, Ооржакка хомудап чугаалаан:

— Бо сүттү көрүнер, эвээжин, инекти ынчаар аң-меҥ дег, тииледир сүрерге канчап амыр-дыш өттүүр, сүттенир боор. Мээң бо инээм мыя хире хензигийне сүт бербес, бир саарга үш-дөрт литрни бээр, сүткүр инек-ле болгай.

— Кым инектерни тииледи сүрүп турганы?—деп, Ооржак чү болганын тодаргай биликсеп айтырган.

Куулар харылаан:

—Кадарчы Чымба... Инектерни...

Кадарчы Чымба кажаала чөленип алган, күргуладыр куржаныр алган чүтениниң суглуктарын кыңгырадып турган. Кажан Чымбаже Ооржак кире бээрге, ол катырымаан кылаштап келген:

— Бо-даа кадайларны, аайын тыппас мен, инек кадарып чорумда мени әдерип чораан эвестер болар, инектерге чаш көктү эки одарлаттпаан, хөөглеп, сывыртап чораан сен деп чүүл ол...

Саанчыларның бирээзи ону үзе кирген:

— Дүүн эртен көрдүм: инектерни ол чарыкта хавактыва сыындырып үндүрүп чыгадың бе? Ында төктүп чыдар әлезинден аңгыда, инек дылынга ораажыр өөт бар эвес.

Чымбаның арнында бир-ле билдинмес, айтырыглыг хевирлиг чүүл бар турган. Ынчалза-даа ол демгиле хөглүг чаңы-биле:

— Инек баштаар «Улуг-Ала» деп семис медис инек оруктан доора маннай бээрге, ооң бажын дозуп хавакче чөртүп үнүп чыдырымда көрген-дир силер ийин. Кажан-даа ындыг багай таварылга меңээ болбаан чүве. Харын, хүннүң-не одарладып кадарып хүнзээр инектеримниң суду кайы хире арбыдаанын билип алыр дээш, силер-биле эртежик деңге түрүп кээр ышкажым чүл—дээн.

Ооржактың хүрең-кызыл, попугур семис арнында, ооң эрес болгаш ээлдек характарында өөрүшкү илдең болган. Ол катырышкан. Кадарчының борта чугаалап турганы чер-ле шын дээрзинге ол бүзүрээн. Чүге дээрге дүүн кежээ инектерни Улуг-Хавак баарынга кадарып чораанын Чымбадан Ооржак айтырган, кадат планының дугайынга кадарчылар-биле сүмелешкен. Чымбаның ажылынга чүткүлүүн бүгү ферма билир. А саанчылар база-ла ажылынга негелделиг, бичин-даа четпести чандыр көрбестер.

Ферманың ажылынга кандыг-ла бир таарымча чок чорук көстүр болдур, ол дугайында бөлүү-биле чугаалажырлар, ферма эргелекчизинден ону экижидерин негээрлер. Ындыгларның бирээзи—чүгле ол фермаың эвес, а районнуң мурнакчы саанчызы Куулар Тыртык. Ол, быжыглаан 6 инектериниң үүн бүрү 62—63 литр сүттү саап ап келген. Июнь 1-деги түңнел-биле алырга, бир инектен не 609 килограмм сүттү саап алган. Инектериниң эң сүткүрү алды харлыг «Дөңгүр-Шокар» кежээ—7, эртен 6 литр хирени бээр. Кууларның бир инээниң суду бо эртен чүге кудулай бергенин аңаа тодаратканнар: дүүн арай чаап, хадымарлап, доңуттап хүнзээн, арганзымаар инек болгаш чер өттааарга аңаа соок болган, оон ыңай ол инек быдаазын чарып саарынга ам-даа чаңчыкпаан.

Бичии болза-даа бодунуң демниг коллективиниң чаңгыс кижи дег эпсеткилдиинге чоргаарланып, саанчыларны Ооржак эргий көрүп кылаштап турган. Эң-не аныяк саанчы, комсомолчу Куулардан Ооржак айтырган:

— Сээн «Ала-Баштыын» кандыг-дыр?

— Сүттенген-не, дөрт литр ажыгны бээр-ле боор.

— Дүүн инек-чиирни кыргып бергеш, чемгерип турбадың бе, уруг. Ынчангаш ындыг ыйнаан—деп, бир хоочун саанчы кочалда саган сүдүн Кууларныынга деңней көрүп тура, чөпсүнген. — Инекчиир ёзулуг-ла чем, ону арбыдадыр тараан болгай, эки ажаарын баштаар черге чугаалап кээр силер, уруглар (гурненсти инек-чиир деп адаарлар).

— Шишкинди база берген мен—деп, Куулар улам-на сорук кирип харылаваш, инээнге дусту чылгадып каан.

Ооржак ол аразында саанчыларның сүттерин литрлеп хүлээп ап турган.

Бо фермага турнепс чазын чедишпээн. Ооң-биле ийи ай хире чемгерген. Оон ыңай силос, кукуруза, шишкинди берип, дус чылгадып, сүүзүннүг чемнерни инек бүрүзүнге хемчээл ёзугаар кыргып, хоюдуп берип келген. Кажан ол чемнер ховартап, инектер колдуунда чер одарынче шилчип эгелээнде, Ооржак колхозтуң зоотехниги Октяны дамчыштыр колхоз даргазынга дилег киирген: «Сүүзүннүг чемнерден-не хөйну берип турунар». Ынчалза-даа колхозтуң ийи сүт-бараан фермаларынга мал чемнери чедишпейн келген. Ол дугайын Ооржак сакты хөнүп келгеш, чаңында турган саанчыларга чугаалаан:

— Кол-ла чүве ам чайгы одар, суггатты таарыштырарында-дыр. Арткан эвээш чем бар, ону кошкак инектерге аңгылап бээр бис.

Комсомолчу Куулар сөөлгү пиээниң эмиглерин чиңгежек салаалары-биле эптиг саай туткулааш, оон сүдүнүң бо эртен арбыл болганынга өөрээни ол боор, сүттүг кочалын битоннар чанынга эвес, а турган бөлүк саанчыларның аразынга кээп олуурттуп каан.

— «Кырган-Инээм»-даа кеҗээлээн-не-лир...

Кууларның «Кырган-Инээ» шынап-ла хоокай болбаан: эртен үш литр ажыгны берген. Өске-даа инектерден сагдынган сүттү санап хүлээп алган. Саанчылар битоннарын аргажыпкаш, сүт тырттырар бажыңче базыпканнар.

...Сүт машиналыңы үзүктел чок хоолаан үнү ферма төвүнге тода дыңналыр эгелээн. Ол-ла өйде хову бригадазындан тергелиг аттыг, тоорук ышкан хүрең арынныг, чолдаксымаар сынныг оол хөглүг ырлавышаан, сүт тырттырар бажыңның чанынга доктаай берген:

— Ой, саанчылар, дүрген сүдүнер кудунар, сметана кайыл?—дээш бажынче кире берген.

—Чежени алыр сен, оол?

— Дүүнгүзүнден-даа хөйну.

— Дүүнгү сүдүнер чедишти бе, ажывады бе?—деп, Ооржак сагыш човаап айтырган.

— Чедишкен, ажываан. Чалаң сүттүң бодун безин ижип турган оолдар хөй болгай аан—дээш, оол баштактанып катырган. — Арткан сүттү кел чыда чооглап алдым.

Оол машинага тыртпаан сүттү битонга куткаш, сакпыңныг сметананы алгаш, бригадаже ыр-шоорлуг хапкан.

— Даарта чеже литр сүттү колхоз складынга дужаар бис, Ооржак?—деп, Куулар айтырган.

— 65 литрни...

— Сукпак-Тайгаже чайлаглап көшкүже чедир хөй-ле сүттү дужаар боор бис аа, районда өске колхозларга чер-ле аштырбас бис...

Шынап-ла, аныяк уруг Кууларның чугаалааны ышкаш, бо улуг эвес коллектив сүт саар планын ыяавыла ажыр күүседир, күрүнеге эки шынарлыг хөй сүттү бээрин хүлээнип алган, кызымаккай ажылдап турарлар. Ынчалза-даа майның эге үезинден колхозтуң Улуг-Аяңгатыда хөй саар инектерлиг № 1 сүт-бараан фермазы элээн каш литр сүттү олардан ажыр саапканнар. Фермачылар ону билгеш, дораан-на хуралчыгаш кылгаш, бүү-ле күштү инектериниң чемгерилгелин, ажаалдазын экижидеринче угландырар деп шиитпирлээннер. Ынчангаш инек бүрүзүнүн онзагай чаңын, чемге кайы хире туралын, деңгелкүжүн тодарадып көргөннер.

Сүмелешкенин ёзугаар, Бичэ-Аяңгатыны өрү, арыг кыдыында оттуг шынаага инектерни кадарып эгелээннер. Сүдү эвээш азы деңгели кошкаксымаар инектерге шишкиндини, чем артынчыларын болгаш өске чемнер-биле холуп каан турнепсти берип турганнар. Бызааларын чарып сагбаан инектерни чарып саарынга өөредирин дуржулгалыг саанчы Тыртыкка даскан.

...Хүн бүрү агаар улам-на чылып, магалыг чайның чемгир оът-сигени тайга әдээ Бичэ-Аяңгатының ыйгылаанга хөлбеңейнип үнүп эгелээн. Ферма инек бүрүзүнден хүн-бүрү улам-на арбын сүттү ап, сметананы, саржагны көвүдеди бүдүрүп турар апарган. Июнь 1-ге чедир ферма 32 саар инектерден 17 мүн ажыг литр сүттү саап алгаш, районга бирги черни алган. Ооң-биле кады эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге сүт бүдүрүлгезин 38,4 хуу көвүдеткени, инек бүрүзүнден сүт саалдазын 60,8 хуу бедиткени болгаш күрүнеге сүт дужаарының чыл планын 59,4 хуу күүсеткени дээш Барыын-Хемчик району СЭКП обкомунуң облкүүскомнуң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Бир-ле кежээ колхоз төвүнден зоотехник Окта фермага чедип келгеш:

— Бистиң «Комсомол 30 чылы» колхозтуң № 1 сүт-бараан фермазы пландан ажыр бир мүн литр сүттү саап, күрүнеге дужаган-дыр. Силериниң фермаңар районда база бир дугаарында. Мурнакчы саанчы Куулар Тыртыктың чуруу областы Хүндүлел самбыразында киирген-дир—деп, өөрүнчүг медээни дыңнаткан. Саанчылар аңаа улам өөрүп ам-даа эки ажылдаарын шиитпирлээннер.

А. НУГУУРАН.

Чехословакияның Коммунистиг партиязының XI съездизиниң ажыттынганы

ПРАГА. (СЭТА-ның тускай корр.). Чехословакияның Коммунистиг партиязының XI съездизи съездилер ордузунда июнь 18-те ажыттынган.

Съездиниң чурттун бүгү булунарындан келген төлөөлери хуралдаар залды эртенгиниң тос шакка чедир долун келген. Хөй санныг залчылар—найыслалдың ажылчы чоннарының төлөөлекчилери, эртемнин болгаш культураның ажылдакчылары, Улустун армиязының төлөөлекчилери съездиде олуржуп турар.

ЧКП ТК-ның Бирги секретары А. Новотный, ТК-ның Политбюрозунуң кежигүннери В. Широкий, В. Копецкий, Я. Доланский, Р. Барак, З. Фирлингер болгаш Чехословакияның Коммунистиг партиязының өске-даа удуртукчулары, СЭКП-ниң төлөөлериниң баштыны, СЭКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү болгаш ТК-ның секретары А. И. Кириченко база коммунистиг болгаш ажылчын акы-дунма өске-даа партияларның ЧКП-ниң съездизинде келген удуртукчулары президиумга көстүп келирге чыылганнар диннитиг, үр алыш часкаашкыны-биле уткаан. «Партия делгерезин!», «Совет Эвилели делгерезин!», «Тайбың делгерезин!» деп кыйгыларны съездиниң төлөөлери болгаш залчылары үр үениң иштинде салып келгеннер. Күчүлүг «Ура» залга чангыланып үнген.

ЧКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү Вильям Широкий съездини эге сөзү-биле ажыткан. Төлөөлерге, съездиде келген залчыларга, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлөөлекчилериге ол чүректиң ханызындан байыр чедиргген.

Чехословак улустун улуг оглу, ажылчын аңгының хөрөө дээш маадырлыг демиселчи А. Запотоцкий болгаш ЧКП-ниң X болгаш XI съездилериниң аразында мөчээн, ЧКП-ниң өске-даа ажылдакчыларының, а ол ышкаш делегейниң ажылчын шимчээшкининиң шылгарангай ажылдакчылары Белослав Беруттун, Марсель Кашениң болгаш өскелерниң-даа тураскаалын сактып өзулаарын В. Широкий саналдаан. Шупту турып келген. XI съезд болза, Чехословак Республикага социализм тургузуушкунун доозарының улуг сорулгазының демдээнин адаабиле эрттип турар дээрзин оратор онзалап демдеглээн. Амыдыралдың бүгү талаларыйга чехословак улустун кайгамчык улуг чедишкиннериниң дугайын ол доңчузу-биле айтып, СЭКП-ниң XX съездизиниң төөгүлүг улуг ужур-дузалының дугайын чугаалап, ооң шинтирлери Чехословакияның ажылчын аңгызының өзүп турар инициативазының үнер дөзү болуп, социалистиг тургузуушкунга улам ыцайгы кадрлуушкуну чедип алыр арганы республикага берген деп ол демдеглээн.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң быжыгып турар чаңгыс эвин В. Широкий демдеглеп, ол чорук коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москва чөвүлел хуралынга чырыткыландыр илерээн деп чугаалаан. Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын 56 партияларының төлөөлекчилери съездиде олуржуп турар деп ол дыңнаткан.

СЭКП-ниң, Кыдаттың Коммунистиг партиязының болгаш акы-дунма өске-даа партияларның төлөөлүг көдүрлүүшкүн-биле байыр чедиргеннер. «Ура» деп кыйгылар чаңгыланып үнген.

ЧКП ТК-ның даасканын өзугаар В. Широкий Чехословакияның Коммунистиг партиязының XI съездизи ажыттынган деп чарлаан. Партийжи гимн «Интернационалды» залда олурганнар ырлааннар.

Дараазындагы хүн айтырыгларын съезд бадылаан:

1. ЧКП Төп Комитединиң отчет илеткели болгаш амгы үениң кол сорулгалары (илеткелчи—ЧКП ТК-ның Бирги секретары эш Антонин Новотный).

2. Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп ревизия комиссиязының отчет илеткели (илеткелчи—ЧКП-ниң Төп ревизия комиссиязының даргазы эш Йозеф Штетка).

3. Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитедин соңгууру.

4. Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп ревизия комиссиязын соңгууру.

Съездиниң ажылчы президиумун, комиссияларын съездиниң төлөөлери соңгаан.

Хүн чурумунуң бирги айтырыының талазы-биле илеткел кылыры-биле ооң соонда А. Новотныйга сөс берген. Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-ының Бирги секретарынга төлөөлер үр үениң иштинде изиг байыр чедиргеннер.

Ливанда болуушкуннарга хамаарыштыр

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның камгалал министерствозунуң чарлаан дыңнадымында чугаалап турары болза, ливан армия сөөлгү хонуктарда чамдык районнарга хайгыыл дайылдажыышкыннарын чорутпушаан, болунуң дайынчы ажыл-чорудулгазын үргүлчүлээн. Ливан армияның кезектери өске районнарга тура халышканнарның талазындан халдаашкыннарга таваржып тургулаан. Шуптун районунга ливан армияның кезектери Бьет Эд-Дин хоорайже шавар халдаашкынны кылган. Бекаа хемниң унунга тура халышканнар муниципалитеттиң бажынынче халдаашкын кылган, ынчалза-даа ойтур шаптырган. Триполи хоорайга тура халышканнар армияның туруштарынга күжениишкинниг адыышкынны таварыштырган. Триполиге карак-кызыл тулчуушкуннар болгаш аткылажыышканнар июнь 18-тиң эртенинге чедир үргүлчүлээн. Кайыдаа таладан чидириглер бар болган. Бейрутка июнь 17-де мун-не ыржым болган.

Де Голльдуң радио дамчыштыр чугаазы

ПАРИЖ. (СЭТА). Чоокта чаа радио болгаш телевидение дамчыштыр чүве чугаалаан, француз чазактың баштыны Шарль де Голль бодунуп «партийжи өзу-чурум» деп адап турар чүүлүн, тодаргайлаарга Францияда амгы үеде турып турар күрүне-иниилел черлерин шүүмчүлээн. Де Голльдуң бадыткалы-биле алырга «аразында ханы чөрүдээлерлиг кижилерге даянган ол өзу-чурум... ажыл-херектерни бүдүрер шинек чок турган», а күрүне херектеринге «үшүдүрүм чорук боор турган». Болунуп чугаазынга де Голль «кыштүт болгаш быжыг эрге-чагырганы хандырыгы дег» реформаны конституцияга күстүн эгезинде чорудурын аазаан.

Франция ам үеде экономиказының болгаш сан-хөөнүн талазында улуг бергелерлиг чурттап турар; оларны «таарыштырып алыр херек, ынчалмааже чурт буураашкынче дүжүп кирер апаар» деп ол демдеглээн.

Чазак чаа чээшкинни үндүрүп турар болгаш ол чээшкин бүрүнүн-биле сайгарттынган турарын негеп де Голльга, чоннуң «бүзүреллиниң көргүзүү» болур деп де Голль чугаалаан.

Даштыкы политика айтырыгларынче киргеш, чазак баштынының медеглээни болза, «бистиң хамаржып турарывыс барыын чүк делегейниң иштинге олче бодувусту чыншыр тударының эргежок чугулазы чок турда бистер бодувустун черивисти эзлээр, чурттун эрге-ажыктарынга болгаш айыыл чок чоруунга бир дөмей бараан болур дээш бодувустун ажыл-чорудулгавысты боттандырар ужуруг бис».

Де Голль метрополияның (тодаргайлааргa Францияның) аңаа каттышкан Африка чурттары-биле болгаш Мадагаскар-биле федералдыг эвилелин тургузарының планын ийип үндүрген.

Алжир болуушкунунга хамаарыштыр онзалап доктаап чугаалаан, де Голльдуң медеглээни болза, ол боду «Алжирни томаартыр болгаш ол кезээде-ле Францияның чарылбас кезээ болган турарын хандырар» бодаалыг. Ынчангаш чазактың баштыны Алжирни Францияга каттыштырарының политиказын база катап бадыткан, ол политиканы Францияның болгаш Алжирниң барыын үеэлдиг колониячы бөлүктери бүрүн деткип, Алжириниң национал-хосталга фронтузунуң болгаш Тунистиң база Марокконуң хөй-ниитизиниң удуртукчулары шыңгыы буруу шаап турар болгай.

Париж радиозунуң медеэзи-биле алырга, Алжириниң «хөй-ниити камгалалының комитединиң» үймээнчилери де Голльдуң чугаазын «Партиялар өзу-чурумун де Голльдуң каржызы-биле буруу шапканын комитеттиң кежигүннери» эльза үнелеп көргеннер. Алжир «кезээде-ле Францияның чарылбас кезээ болур ужуруг» дээр дугаймда де Голльдуң медеглелин база-ла дыка чаагайзынын көргеннер.

Парижтиң барыын үеэлдиг парлалгазы конституцияга реформа чорударының төлевилелин улуг сеткил ханыышкын-биле хүлээп алган.

Ооң-биле кады чамдык солуннар Францияга диктатура тургузарының перспективазын дугайты боттарының дүвүрээзинин чажырбайын турар. Социалистиг партияның органы «Полюлет де Пари» солуннуң бижип турары болза, «күрүне тургузуун эде организастаар чорук демократиямы базарының чеисээ болу бербес ужурлуг... Конституцияның реформазы, амгы байалларда чазактың чорудуп турары бүгү-ле үүлгедиглер-биле бир дөмей, шак-ла ындыг айыыл болуп турар». Дыка саңлдарлыг «Монд» солуннуң онзалап демдеглээни болза, конституцияны реформалаар чорук улустуң төлөөлерин «чүгле теория талазы-биле» боттуг тургузар, парламентини «кудурукталчак байдалга» чедирер.

«Юманите» солунда Францияның компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү Этьен Фажоннуң үүлүн парлаан, ооң онзалап демдеглээни болза конституцияның реформазының төлевилели парламентиниң эргезин казып, күүсекчи эргелерни калбартып турар болгаш «чаңгыс кижиниң диктатуразын тургузарынче» уланган.

Чазак чаа чээшкин үндүрер деп шинтирлээн дугайында де Голльдуң медеглелин тайылбырлавышаан, «Юманите» солун ол чээшкинни «капиталистерге кончаалыг херек» деп адаан. Экономиканың болгаш сан-хөөнүн министри Пинэ чээшкининиң негелдерин сан-хөө болгаш хөренгитен бөлүктериниң төлөөлекчилери-биле дугуруушкай деп солун айтып турар. Чазакка чээшкин Алжир дайынын чорударынга херектиг деп «Юманите» бижип турар.

Францияда чурттарга бажыңнар чедишпезин уламва улгадып турар. Чуртта чаа бажыңнарны дыка эвээшти тудуп турар, а эрги бажыңнар септелгезинге чарыгдаар акша-хөреңги мырыңай эвээш. Парижте 20 чылдар мурнунда-ла кижи чурттаар арга чок болганынган үрээш чайладыр деп саналаан бажыңнарлыг бүдүн кварталдар бар. Ынчалза-даа чүс-чүс муң кижилер чурттаар арга чок бажыңнарда чурттап турар.

Чуруукта: Парижте чурттарга бажыңы. Ында 1914 чылдан бээр алды кажы чурттап турар.

БИСТИН КАЛЕНДАРЫВЫС

ХООЧУН СОВЕТ ЧОГААЛЧЫ

(Ф. Гладковтуң 75 хар харлааныңа)

Федор Васильевич Гладков—хоочун совет чогаалчыларның бирээзи. Ол бодунуң чеден беш чылда чурттагалгазының алдан хире чылдарын ажылчын аңгыга, ооң революстуг демиселинге, бистиң чурттувуска коммунизм тургузуушкунунуң херээнге бараалгаткан.

Ф. Гладков 1883 чылда ядыы тараачын өг-бүледен төрүттүүген. Тос харлыындан эгелээш-ле чер кезилдир ажылдап эгелээн. Волга хемге болгаш Каспий далайга балык тывыжынга, Кавказка көдээ ажылагыйга ажылдап чораан. Ооң соонда аптека, типография, литография ажылчыны болуп, бодунуң биче назынын ядыы түренги байдалга ол эрттирген. Ядыы түренги чораан ужурунда хоорай училищезин арай боорда 18 харлыында доосган.

Чечен чогаал талазы-биле ажылчорудулгазын Ф. Гладков революция мурнунда эгелээн. 18 хар четпейн чораан-ла ол бодунуң баштайгы чогаалы — «Чырыче» деп тоожузун «Кубанские ведомости» деп солунга парлап үндүргеен. Ооң соонда Гладков бодунуң чогаалдарын удаа-дараа парлап турар апарган. Гладков 1901 чылда Максим Горький-биле танышкан. Ол чорук чогаалчының чогаадылга ажылынга, ооң шилип алган угланышкынынга улуг ужур-дузалыг болган.

Революстуг ажылга киржилге, башкылаар ажыл, шөлүлге, Сибирьге чурттарга—ол бүгү шупузу хөй үүлдерни көрүп билип алыр, янзы-бүрү кижилерниң мөзү-шынарын танып билир чорукту Ф. Гладковка берген.

Октябрь революциязы Гладковка чогаадылга ажылын долу хемчээлбиле калбартыр арганы берген Гладков хамаатты дайынга киришкен, ол дайын доозулган соонда чечен-чогаал ажылынче катап киргеен.

Ф. Гладковтуң «Цемент» деп романы ооң баштайгы улуг чогаалы болган болгаш ону совет чогаалчыларның бирги одуруунче киргеен. Ооң-биле кады ол чогаал болза, социалистиг күш-ажылды совет чечен-чогаалга улуг сорук киришкин-биле ең баштай илередип көргүскен чогаалдарның бирээзи болур. Чаа амыдыралдың тургузукчузу болган чаа мөзү-шынарлыг кижиниң дүрү хевирин көргүзер талазы-биле ажылды чогаалчы ең баштай эгелээн.

Ол романны Максим Горький бедии-биле үнелээн. «Цемент» деп романның дугайында Горькийниң бижээни: «Мен бодаарымга ол дээргедыка чугула, дыка өки ном. Революция үеэзинде ең баштай амгы үениң ең-не чугула темазын — күш-ажылды ол номда бижыы-биле алган болгаш чайыннанчаа-биле көргүскен».

«Цементиниң» соонда социалистиг кижиниң чаа мөзү-шынарын, улуг тудуушкун ажылы дээш, бодунуң амыдыралын чаартыр дээш ажылдап эгелээн кижини көргүскен каш чогаалдарны Гладков бижээн.

Баштайгы беш чыл планларының чылдарында канчаар-даа ажок улуг тудуушкун ажылын, кижилер аразында чаа харылзаа байдалды, коммунистиг партияның организакчы ролюн «Энергия» деп романга Гладков көргүскен.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында улус чоннуң дайынчы болгаш күш-ажылчы маадырлыгын чоруунуң дугайында «Тангырак» болгаш «Ава» деп тоожуларны бижээн.

Чогаалчының шылгарангай уранчечен мергежили дайын сөөлүнде чылдарда база көскүзү-биле илереттинген. «Чаш чораанын дугайында тоожу», «Вольница», «Берт чылда» деп автобиографтыг чогаалдар орус кижилериниң хосталгаже оруунуң дугайын чугаалап, төөгүнүн тургузукчузу болур улус чоннуң улуг чаагайын илергейлеп турар.

Ооң ады бистиң чурттувуста болгаш даштыкы-даа чурттарда сурагжып нептерээн. Гладковтуң чогаалдары совет эрге-чагырганың чылдарында 27 дылдарда 188 катап 5,6 миллион тиражтыг кылдыр парлаттынып үнген. Ооң аңгыда даштыкы хөй-хөй улустарның дылдарында ооң чогаалдары үнүп турар. «Гладковтуң «Цемент» деп романы Германияда улам-на чаа номчукчуларлыг болуп, ол чогаалды олар чүгле өөрүшкү-биле номчуп турар эвес, харын база амыдыралга ажыглап турар»—деп немец профессор Ганс Мейер бижээн.

Ф. В. Гладковтуң чогаалдары коммунизмниң идеяларының тиилээринче бүзүрел-биле хөй-хөй миллион номчукчуларны сорук киирип турар.

Бирги чер дээш маргылдаа уламчылавышаан

Июнь 18-те ажыл шагының сөөлүнде дыштанылганың болгаш культура парыгының спорт шөлүнге бут бөмбүүнүң талазы-биле обласка бирги чер дээш база Кызылдың зона талазы-биле бирги черлери дээш спортчу ниитилелдериниң чорудуп турар ойнаашкынын уламчылаан. Аңаа совпартшколаның база автотранспорттуң командалары маргышканнар.

Оюнунуң эгезинде транспортчуларның командазы ойнаарының мергежилин эки билир, дуржулгалыг болганы-биле совпартшколаның командазының талазынче атакаларны чорудуп турган ийи удаа кииртепкен сөөлүнде сан 2:0 четкеш, часпарлаан.

Ойнаашкынның ийиги чартыында база-ла совпартшколаның ойнакчыларының хаалгазындан бөмбүк ыравастаан болгаш инициативаны транспортчулар тутпушаан турган база ийи санны алганнар. Сөөлгү ойнаашкын орту эрттип чорда совпартшкола ойнаарының темпизин күштелдирип турган бир санны алган. Ынчалзажок маргылдаанны транспортчулар ниити санны 5:1 кылдыр доосган.

С. ОЮН.

Редактор К. С. ШОЙГУ.

ЧООККУ ХҮННЕРДЕ
ОБЛАСТЫҢ КИНОЭКРАННАРЫНДАН

«ХОЛУҢ БЕРЕМ ЫНААМ» деп кинону көрүнер

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ МИНИСТЕРСТВОЗУНУҢ ТЫВА КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТЕХНИКУМУ

1958—1959 ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНДА ОЧНЫЕ БОЛГАШ ЗАОЧНЫЕ ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ ДАРААЗЫНЫҢ САЛБЫРЛАРЫНГА ӨӨРЕНИКЧИЛЕР ХҮЛЗЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР

Заочные салбырлар: агрономияның, зоотехнияның, көдээ ажыл агыйга бухгалтер учедунуң.

Очные салбырлар: агрономияның, зоотехнияның, ветеринарияның, көдээ ажыл-агыйга бухгалтер учедунуң.

ШУПТУ САЛБЫРЛАРГА ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ ХУУСААЗЫ 4 ЧЫЛ ЗАОЧНЫЕ САЛБЫРЛАРГА — 5 ЧЫЛ

Техникумга чедиг чыл школазының хемчээли-биле билиглиг, 14-тен 30 хар чедир назылыг, ССРЭ-ниң бүгү эр, херээжен хамаатыларын хүлээп алыр.

Августуң 1-ден 20-те чедир дараазының эртемнеринге киреринин экзаменнери Кызыл хоорайга хүлээп алыр:

а) орус дылдың болгаш литература номчулгазы (аас-биле болгаш бижимел-биле)

б) математика (аас-биле)

Отличниктерни экзамен чок хүлээп алыр. Бир эвес 2 болгаш 3 курстарда хос черлер бар болза, 10 класс доосканнарны хүлээп алыр, ынчалза-даа олар орус дылга (сочинение), математика-биле литературага (аас-биле) 10 класстың экзаменнерин дужаар.

Билдиришкинни техникумнуң директорунуң адрезинге дараазының кансырылгалары-биле чорудар:

а) билиниң дугайында херечилели (бодун)

б) төрээниниң дугайында херечилели (паспортун бодунга ап чоруур)

в) автобиографиязы

г) үш фото-чурук

д) кадыының дугайында шынзылга форма № 286

е) Ада-иезиниң ажылдап турар черинден шынзылга.

Араттарның болгаш тыва национал-дыг колхозчуларның уругларын күрүнеңиң долу хандырылгазынга хүлээп алыр.

Өске национал-дыг өөреникчилерни стипендия-биле хандырар:

1-ги курска 140 рублей,
2-ги курска 160 рублей,
3-кү курска 180 рублей,
4-кү курска 200 рублей.

Ийи чылдан эвээш эвес практиктиг ажыл стажтыг кижилер киреринин экзаменин чедишкинниг дужаар болза техникумга конкурстан дашкаар хүлээп алыр.

ТЕХНИКУМНУҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорай Ленин кудумчузу, бажың № 5. Телефон 5—56, 5—61.

ДИРЕКЦИЯ.

Халдавыр чок болдурган шарыг

Халдавыр чок болдурган шарыгны балыг камгалаарынга болгаш кештин өске-даа кемдээшкиннерин база ойлуп илчирээн черлерни шарыырынга хереглеп турар. Ол шарыг марлядан болгаш гигроскопиктиг (балыг савын бодунче эки сиирер) хөөг хөвеңден тургустунар. Кештиң балыгланган чериниң кырынга салырга аңаа хорачок болзун дээш марляны болгаш хөвеннн бедик температуралыг, атмосфера балыышкынныг автоглавалар дээр тускай аппараттар иштинге тургузуп турар. Ынчаар болбаазырадырга марляда болгаш хөвенде микробтар өлгүлеп калыр.

Халдавыр чок болдурган шарыгны балыг кырынга салырда ооң чурумнарын сагыыры чугула. Шарыгны халдавыр чок болдурган медицина кыскажы-биле ызырткан азы ооң балыгга дегбес чартыынан эргектер баштары-биле илдирткеш салыр. Ынчаар салганының сөөлүнде бинт, пластыр азы аржыыл-биле быжыглап ораар.

Халдавыр чок болдурган шарыгның бир хевири—тускай пакеттер болур. Оларны фабрикаларга белеткээр, ындыг пакеттериниң түс бүрүзүнде-ле халдавыр чок болдургаш, саазында, клеенкада ораагаш, саазын хап иштинде суп каан ийи шарыглар бар болур. Пакеттиң ортузунда быжыглап каан удазын чоруур, ону тыртыптарга саазын хап ийи кезек кылдыр чарлыр. Ол хапты ап каапкаш, ооң иштинде клеенканы чазыптарга ында ийи шарыгны саазында ораап каан болур. Оларны балыг кырынга салгаш, бинт-биле ораап шарыыр, тускай пакет бүрүзүнүң иштинде чоруур кызар өөк-биле ооң ужун быжыглап каар.

Тускай пакеттерни ап чоруурга аартык эвес, оларны каш-даа чылдар дургузунда шыгжап чоруп болур. Ындыг пакеттерни ажыглаарда белен болгаш эптиг.

Тыва областың санитар-чырыдыышкын бажыңы.

Чарлал

1958 чылдың июнь 29-та Кызылдың аът чарыштырар черинге АЪТ ЧАРЫЖЫ БОЛУР

Чүгүрүк болгаш челер уксаның 2 хардан өрү назылыг үрелиг аксырлар болгаш белер чарышка киржир. Чарышты чорудар чериниң хемчээли 1600, 2200, 3200 метр. Тус чериниң беш хардан өрү назылыг чүгүрүк аттарын 20 километр черге Көк-Тейден куду алзы чарыштырар.

Чарыш хүндүскүнүн 11 шакта эгелээр. Эрткен аттарлыг ажыл-агыйларга дипломнар тыпсыр, а ат мунукчуларынга үнелиг үүлдер бээр.

Ат чарыштырар черге буфет ажылдаар болгаш үрер хөгжүм ойнаар.

КОМИССИЯ.

Ховалыг Чизиреновна Номчурнуң 1942 чылда Кызылдың башкы техникумуну доосканаттестады читкен төлээде ону күш чок деп чарлаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: редакторнуң 3—62, редакторнуң оралакчызының, иштики информация кылдызының 3—88, харыысалгалыг секретарының, культура болгаш амыдырал кылдызының 4—98, партийжи амыдырал, пропаганда, үлетпүр болгаш транспорт, көдээ ажыл-агый кылдыстериниң 3—68, чагаа кылдызының база бухгалтериянның 3—65.

ТС—00749. Культура эргелелиниң типографиязы.